WERK IN UITVOERING

Agenda Economisch Vestigingsklimaat

Metropoolregio Rotterdam Den Haag

Concept-versie t.b.v. consultatie gemeenten

Juni 2014

INHOUD

TER INLEIDING **3**

SAMENVATTING **4**

DE KRACHT VAN DE REGIO **6**

Internationale oriëntatie 6

Diverse economische structuur 6

Ruimtelijk-economische structuur 7

Eén economisch systeem 8

Aansluiting Strategische Bereikbaarheidsagenda 9

Gedeelde basis vanuit een gemeenschappelijke geschiedenis 9

ECONOMISCHE PRESTATIES **11**

Transitie en vernieuwing 13

AMBITIE **15**

TRENDS EN UITDAGINGEN VOOR DE METROPOOLREGIO **17**

Globale trends, lokale kansen 17

Trend 1: Metropoolvorming 17

Trend 2: Toenemend belang van kennis als productiefactor 19

Trend 3: Nieuwe kansen voor de maakindustrie 21

Trend 4: Ecologisering van de economie 23

Trend 5: De stad en omgeving als aantrekkelijk consumptiegebied 24

SAMENWERKEN IN DE METROPOOLREGIO **26**

Een nieuwe rol voor de overheid 26

Publieke samenwerking op orde 26

Structuur in regionaal economisch beleid 27

Aansluiting op andere agenda's 27

BIJLAGE: LIJST VAN BRONNEN **30**

BIJLAGE 2: CONCEPT-WERKPROGRAMMA

TER INLEIDING

Stedelijke regio's hebben de toekomst. Tenminste, die regio's die zich realiseren dat door stevige onderlinge verbinding de kracht van hun inwoners en bedrijven maximaal tot zijn recht komt.

In de Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH) zijn we ons hier terdege van bewust. In de afgelopen periode is er hard gewerkt aan het vormgeven van de samenwerking tussen gemeenten in de MRDH. Als gemeenten hebben we onze krachten gebundeld en gericht vanuit de gezamenlijke ambitie om de economische kracht en het woon- en leefklimaat verder te versterken. Alleen door die gezamenlijke kracht kan de MRDH ook in de toekomst een bepalende speler zijn op mondiale schaal. Deze economische agenda creëert focus en massa in de economische ontwikkeling van de regio; door scherpe keuzes pakken wij de kansen die ontstaan door grote mondiale trends, die direct van invloed zijn op onze economische toekomst.

De economische potentie van de regio is groot. Door betere verbinding van de economische sectoren, en sterkere verbindingen tussen onze kernen kan er volgens optimistische schattingen een structurele groei van het bruto regionaal product plaatsvinden van 30 tot 35 miljard.

Mondiale economische ontwikkelingen en trends bieden kansen, maar ook onzekerheid voor de toekomst. De noodzaak tot vernieuwend samenwerken binnen de MRDH is daarom sterk; samenwerken tussen gemeenten onderling, maar ook tussen gemeenten en alle relevante stakeholders, publiek en privaat. De gemeenten in de MRDH beseffen dat de rol van de overheid veranderd is: van de centrale speler in een maakbare wereld tot een samenwerkingspartner – met specifieke instrumenten en maatschappelijke opdrachten – in een netwerk van bedrijven, kennisinstellingen, financiers en andere partijen. Deze agenda markeert daarom de start van een nieuwe, fundamenteel andere manier van werken, gebaseerd op het verbinden van de afzonderlijke kwaliteiten om het economisch potentieel van de MRDH optimaal te benutten. Slagen wij hier niet in, dan zal onze regio aan economische betekenis inboeten, met alle negatieve gevolgen van dien.

De 24 deelnemende gemeenten zijn samen de MRDH: het is een organisatie *van* gemeenten, *voor* gemeenten, *door* gemeenten. In de MRDH leggen de 24 gemeenten in wisselende coalities verbindingen op een aantal cruciale terreinen: van verkeer en vervoer, onderwijs/arbeidsmarkt, duurzaamheid en energievoorziening tot versterken van kansrijke economische clusters. De MRDH trekt bij deze coalitievorming geen harde grenzen; waar nodig doen ook de omringende gemeenten mee. Het doel is werkgelegenheid voor alle lagen van de bevolking: banen voor hoogopgeleiden, maar ook in de productie en faciliterende sectoren van de economie. Op MRDH-schaal hebben wij voldoende massa en synergie om de kansen die er liggen te verzilveren.

Het realiseren van dit doel vraagt om een nieuwe cultuur van samenwerking, die erkent dat de economische toekomst van alle gemeenten in de MRDH verbonden is, en dat de regio sterke gedeelde belangen heeft. Een samenwerking waarin de deelnemers elkaar succes gunnen en verder willen helpen. Een samenwerking die uitgaat van de unieke kwaliteiten van elke individuele gemeente, en openstaat voor inbreng van en samenwerking met alle relevante stakeholders in en buiten de MRDH. Door de kracht van 24 gemeenten te bundelen en te richten naar onze gezamenlijke ambitie, biedt de Metropoolregio de 2,2 miljoen inwoners economisch perspectief, welvaart en welzijn; een aantrekkelijk milieu om te wonen, te werken en te recreëren; een plek om naartoe te komen en te blijven.

Door onze samenwerking in de MRDH zijn we ook in de toekomst een speler van wereldformaat.

Namens de 24 MRDH-gemeenten,

Jozias van Aartsen **Ahmed Aboutaleb**

SAMENVATTING

In de zuidelijke Randstad bundelen 24 gemeenten de krachten in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH). De gemeenten werken samen aan het verbeteren van de bereikbaarheid en aan het versterken van het economisch vestigingsklimaat. In de Agenda Economisch Vestigingsklimaat worden de economische kansen en bedreigingen van de regio geanalyseerd. De kansen zijn legio: met een sterke internationale oriëntatie, een diverse economische structuur met zwaartepunten van alle topsectoren, de aanwezigheid van vier topuniversiteiten en meerdere hogescholen en de nabijheid van natuur bij de grootste stadscentra maken dat dit gebied een zeer goede uitgangspositie heeft in de internationale concurrentieslag tussen metropolen.

Ondanks deze goede uitgangspositie blijven economische prestaties achter bij vergelijkbare regio's in Nederland. Onze economie groeit minder hard dan in de Metropoolregio Amsterdam en de Metropoolregio Eindhoven. De grote steden in de MRDH kampen met een hardnekkige werkloosheid, ruim boven het landelijk gemiddelde. En meerdere belangrijke, beeldbepalende economische sectoren staan aan de vooravond van een grote vernieuwingsslag.

Net als alle grote metropolen in de wereld staat de MRDH onder invloed van een aantal bepalende globale trends. Deze trends bieden kansen, en maken het noodzakelijk om gezamenlijk actie te ondernemen. Vijf trends zijn van directe invloed op de economische toekomst van de MRDH:

1. Metropoolvorming : het toenemend belang van stedelijke gebieden maakt dat de internationale concurrentiepositie van een land niet langer bepaald wordt op nationaal, maar op stedelijk-regionaal niveau. Concurrentie gaat tussen stedelijke gebieden, niet langer tussen landen.

2. Kenniseconomie: meer en meer komt de productie en uitwisseling van kennis centraal te staan in economische systemen. Goed functionerende metropolen zijn bij uitstek de plek waar die productie en uitwisseling van kennis plaatsvindt.

3. Opkomst van de slimme maakindustrie: door nieuwe manieren van produceren wordt het weer economisch rendabel om in 'hoge lonen landen', dichtbij afzetmarkten te produceren. De opkomst van robotica, 3D-printing en industriële internettoepassingen versterken deze trend.

4. Ecologisering van de economie: zuinig omgaan met grondstoffen en andere hulpbronnen wordt meer en meer economische noodzaak. De transitie naar een duurzamere wijze van produceren biedt grote kansen én uitdagingen voor bestaande industriële complexen.

5. De stad als aantrekkelijk consumptiegebied: de stad en omgeving, met een rijk aanbod aan voorzieningen en cultuur, wordt steeds meer de plek waar mensen graag willen wonen, hun vrije tijd doorbrengen én hun geld uitgeven.

Deze vijf trends veranderen het speelveld voor de gemeenten in de MRDH fundamenteel. Met de Agenda Economisch Vestigingsklimaat pakken de gemeenten de uitdagingen en kansen op die deze trends op het vlak van economische ontwikkeling voor deze regio bieden, met als ambitie:

"De Metropoolregio Rotterdam Den Haag is in 2025 internationaal marktleider in het ontwerpen, ontwikkelen, maken en vermarkten van oplossingen op het gebied van duurzaam leven in een sterk verstedelijkte deltaregio. In de regio worden samenhangende oplossingen bedacht, getest en geproduceerd voor mondiale logistieke, energie-, voedsel- en veiligheidsvraagstukken."

De ambitie van de gemeenten in de MRDH is hoog. Deze ambitie kan alleen verwezenlijkt worden als er op een nieuwe manier samengewerkt wordt, in een samenwerking waarin alle betrokken partijen vanuit hun eigen rol een bijdrage leveren. Alleen de gebundelde kracht van de metropoolgemeenten is voldoende om adequaat en met voldoende massa te anticiperen op de leidende mondiale

economische trends en om de verdere integratie van het gebied vorm te geven. De Metropoolregio begint met het scheppen van de goede randvoorwaarden en creëert daarmee een gezond klimaat voor public business development. Samenwerking in de Metropoolregio – zonder hiërarchie en op basis van vrijwilligheid – vraagt om een mindset van bestuurders en ambtenaren die is gebaseerd op de overtuiging dat ieders meerwaarde in het proces van metropoolvorming wordt (h)erkend, en dat het geheel meer is dan de som der delen.

Deze nieuwe manier van werken krijgt concreet gestalte in de uitvoering. Dit doen de gemeenten in de MRDH door concreet samen te werken op acht werkvelden:

1. Werklocaties – een goed functionerende ruimtelijke structuur (detailhandel, kantoren, bedrijventerreinen), waarbij vraag- en aanbod in evenwicht zijn, er ruimte is voor groei van bedrijven, clustervorming wordt ondersteund en ook in kleinere kernen voldoende voorzieningen aanwezig zijn.

2. Energie-infrastructuur – een metropoolwijd ‘grid’ van duurzame energie-infrastructuur om schaal- en efficiencyvoordelen te benutten en om de ontwikkeling van nieuwe technologieën in de praktijk mogelijk te maken.

3. Branding – een eenduidige brandingstrategie voor de hele regio: een gemeenschappelijke vlag waaronder alle al aanwezig merken hun eigen identiteit in gezamenlijkheid kunnen uitdragen, met als doel meer (internationale) bezoekers en (internationale) bedrijven en congressen.

4. Clustervorming – een sterk economisch netwerk tussen bedrijven onderling en met kennisinstellingen binnen de metropoolregio, leidend tot succesvolle cross-overs tussen bedrijven uit verschillende clusters, sectoren en gebieden binnen de metropoolregio. Dit ten behoeve van economische diversificatie en behoud en groei van werkgelegenheid en inkomen op de langere termijn.

5. Financiering – investeringsproposities om Nederlandse en buitenlandse financiers – privaat én publiek – te koppelen aan initiatieven in de metropoolregio.

6. Onderwijs en arbeidsmarkt – een langjarige strategie met als doelen een flexibel inzetbare, goed opgeleide beroepsbevolking met kennis en vaardigheden die voldoende aansluiten op de vraag uit de regionale clusters, en een arbeidsmarkt die zodanig functioneert dat er voldoende mobiliteit van werknemers is tussen bedrijven en sectoren.

7. Nieuwe economische dragers landelijk gebied – een hoogwaardiger, diverser en gespecialiseerder voorzieningenaanbod in de regio. Toerisme en recreatie worden naast de agrarische sector een nieuwe economische drager voor het landelijk gebied.

8. Gebieden – investeringen in interactiemilieus en binnenstedelijke gebiedsontwikkeling, om innovatie, kruisbestuiving, ontmoeting en aantrekkelijk wonen ruimtelijk mogelijk maken.

DE KRACHT VAN DE REGIO

De Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH) is met 2,2 miljoen inwoners het economisch hart van de zuidelijke Randstad – waartoe ook de regio rond Leiden en de Drechtsteden behoren. In de Metropoolregio wordt 15 procent van het totale Nederlandse inkomen verdiend. De arbeidsproductiviteit is er hoog en het economisch profiel is sterk en divers. De MRDH heeft sterke verbindingen met nabijgelegen andere grootstedelijke regio's – de Metropoolregio Amsterdam, de Brainport Eindhoven, Antwerpen, het Ruhr-gebied. Dominant in de verhouding tussen deze regio's is niet concurrentie, maar wederzijdse afhankelijkheid en versterking. Samen vormen deze grootstedelijke regio's een van de belangrijkste economische gebieden in de westerse wereld.

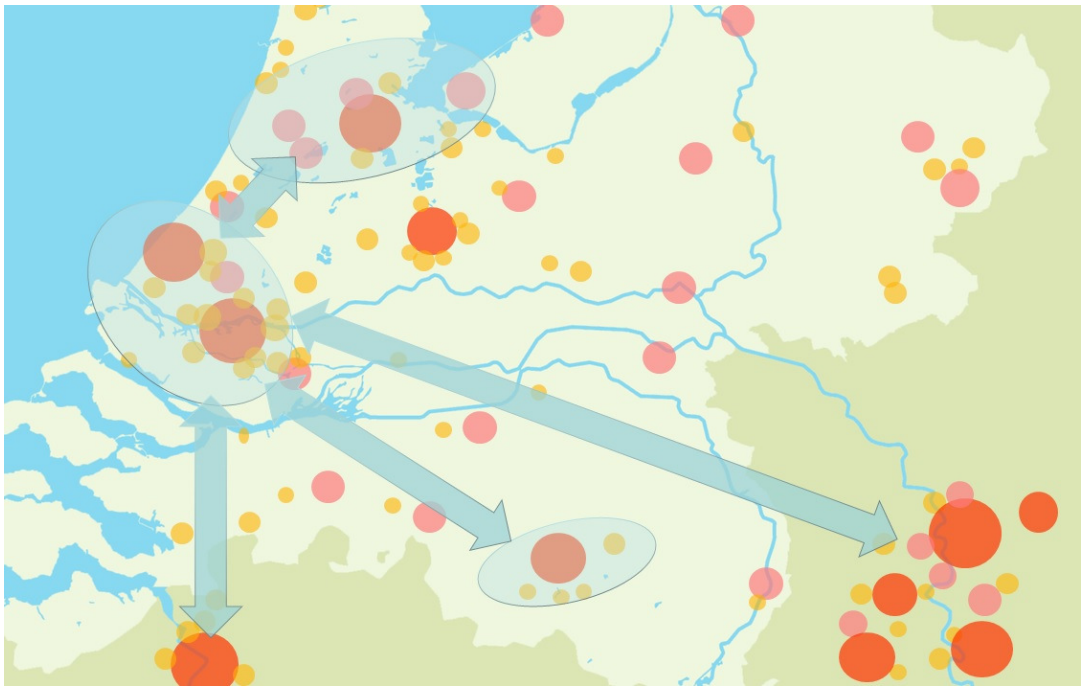

Internationale oriëntatie

In de Metropoolregio Rotterdam Den Haag wonen mensen uit alle windstreken. Meer dan 170 nationaliteiten zijn thuis in onze regio. Met de mainport, de HSL, de luchthaven Rotterdam The Hague Airport centraal in de Metropoolregio en luchthaven Schiphol om de hoek zijn de internationale verbindingen van wereldklasse. Ook de economie van de Metropoolregio Rotterdam Den Haag heeft een sterk internationaal karakter. De regio is verantwoordelijk voor 25 procent van de Nederlandse export en 20 procent van de totale exportverdiensten in Nederland. Na de regio Eindhoven kent de Metropoolregio Rotterdam Den Haag bovendien het grootste aandeel high tech export van Nederland. Ook een groot deel van de buitenlandse investeringen in Nederland wordt gedaan in de Metropoolregio. Met vier universiteiten in de top-100 van de Times Higher Education-ranking is de Metropoolregio voor veel internationale en Nederlandse studenten de plek waar ze een opleiding volgen en zo hun toekomst vormgeven. In 2012 studeerden ruim 60.000 WO-studenten en bijna 100.000 HBO-studenten aan een van de instellingen voor hoger onderwijs in deze regio.

Diverse economische structuur

De economie van de regio is divers, met sterke concentraties in de internationaal opererende logistiek-industriële economie en de kenniseconomie, en in de op consumenten gerichte vrijetijdseconomie, detailhandel en de zorg. Bijna alle topsectoren uit het nationaal economisch beleid zijn sterk aanwezig in de Metropoolregio en hebben een sterke internationale dimensie: havengerelateerde bedrijvigheid (transport & logistiek, energie, (petro-)chemie en maritieme en

deltatechnologie); greenport (agri & food, tuinbouw); kennisintensieve sectoren zoals life sciences & health, clean tech, ICT, security en high tech-instrumentatie. Ook het cluster van internationale instellingen op het gebied van vrede, recht en veiligheid in Den Haag behoort hiertoe, net als de vier universiteiten in de regio en andere kennisinstellingen. Veel (inter)nationale hoofdkantoren en instellingen hebben hun thuisbasis in de regio. Deze worden op hun beurt bediend door een keur aan MKB bedrijven uit de metropoolregio. De metropoolregio is de tweede bestemming van Nederland voor internationale bezoekers, met een zwaartepunt in Den Haag. Cultuur en kusttoerisme zijn de trekkers. Dit deel van de economie bedient ook de mensen in de Metropoolregio zelf.

Ruimtelijk-economische structuur

De economie van de Metropoolregio Rotterdam Den Haag is ook herkenbaar in de ruimtelijke structuur. Deze laat drie duidelijke zones zien met de nadruk op één economische activiteit – wat overigens niet wegneemt dat er daarnaast ook nog andere economische activiteit in die zone plaatsvindt.

- een zone waarbinnen kansen voor logistieke en industriële activiteit worden gekoppeld aan stedelijke en landschappelijke kwaliteit (‘productie- en logistieke zone’). Deze loopt van de greenports in Westland en Oostland (Pijnacker-Nootdorp en Lansingerland), via Schiedam, Vlaardingen, Rotterdam, Maassluis, Krimpen aan den IJssel tot Spijkenisse en de BAR-gemeenten Barendrecht, Albrandswaard en Ridderkerk. De Dordtse regio maakt ook deel uit van deze zone.
- een metropolitane kern en interactiezone waarbinnen zich de kennis- en diensteneconomie concentreert (‘kennisas’). Deze loopt van de Rotterdamse haven, via de binnenstad (EUR, Erasmus MC), Delft (Technologische Innovatie Campus, TU), Rijswijk, Den Haag (centrum, Internationale Zone) naar Leiden (universiteit, BioScience Park).
- de consumentengerichte economie is verspreid over de hele regio, met concentraties in de binnensteden van Rotterdam, Den Haag en Delft, in de suburbane noordoostelijke zone van Leidschendam-Voorburg, leisurestad Zoetermeer, Lansingerland, Pijnacker-Nootdorp en Capelle aan den IJssel (‘landschapsstad’) en de groene gebieden daartussen en er omheen (Midden-Delfland, de gemeenten Brielle, Bernisse, Hellevoetsluis en Westvoorne op Voorne Putten), de kilometers zandstrand aan de kustlijn en Duin Horst en Weide in Wassenaar en omgeving (‘metropolitaan groen’).

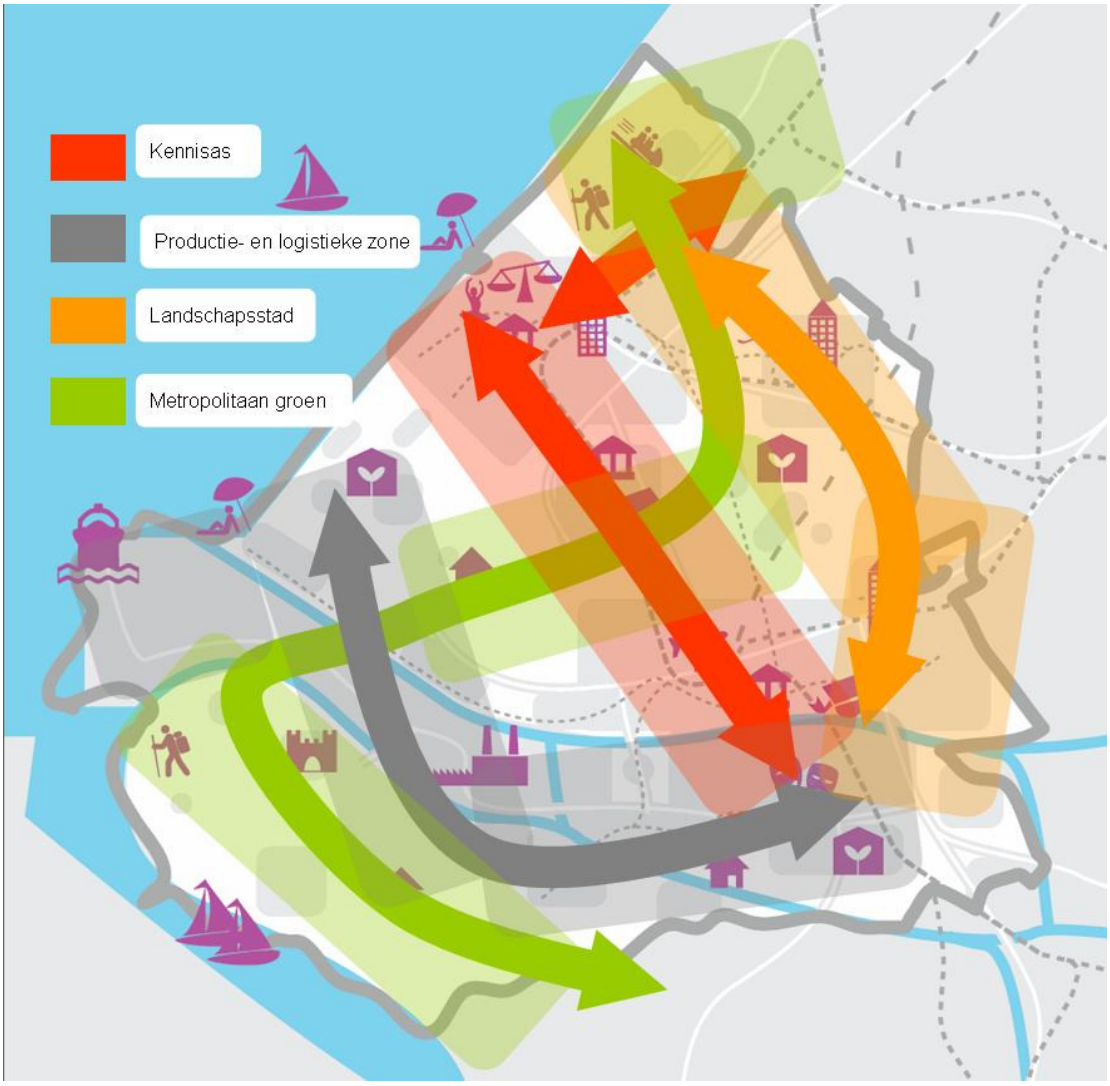

Eén economisch systeem

De drie zones zijn herkenbaar maar niet territoriaal begrensd. Het gaat eerder om sferen dan om harde grenzen. De onderlinge samenhang is groot. Zo vormen de landschappelijke sfeergebieden mogelijkheden voor recreatie en ontspanning van de stedeling, vormen de suburbane gebieden de arbeidsmarkten voor de economische centra en zijn de stedelijke centra consumptiegebieden voor de suburbane bewoners. De kennis- en diensteneconomie, de Greenport en de Mainport lopen in elkaar over. De strategische ruimtelijke doelstelling voor de regio komt vooral neer op twee opgaven: opwaardering en diversificatie van ruimtelijke milieus en efficiënte onderlinge verbinding van milieus op het niveau van de metropoolregio.

De verschillende gebieden binnen de Metropoolregio zijn nauw met elkaar verbonden en vormen één economisch systeem.

- De bedrijven en kennisinstellingen op de kennisas hebben nauwe banden met bedrijven in industrie, logistiek en tuinbouw – bijvoorbeeld de veiligheidssector met de haven, de medische bedrijvigheid met de voedingsindustrie en de greenports.
- Voor toeleverende bedrijven in de bouw, technische dienstverlening, installatie en reparatie en gespecialiseerde groot- en detailhandel vormt de Metropoolregio één afzetmarkt. Dat geldt ook voor de financiële, juridische en overige zakelijke dienstverlening.

- De vrijetijds- en belevingseconomie in de binnensteden draagt bij aan dynamische interactiemilieus en is op die manier verbonden met zakelijke, creatieve en innovatieve dienstverlening.
- De leisure- en recreatievoorzieningen in de groene en suburbane gebieden dragen bij aan de aantrekkelijkheid van de regio als vestigingsplaats voor bedrijven en hun werknemers.
- Dagelijks pendelen er meer dan 65.000 mensen tussen de Haagse regio, de Rotterdamse regio en het tussengelegen gebied.

Aansluiting Strategische Bereikbaarheidsagenda

De MRDH is een polycentrische metropool: geen klassieke metropool zoals Londen of Parijs, maar een netwerk van grote en kleinere stedelijke kernen die nauw verbonden zijn. Die combinatie – aantrekkelijke woonmilieus in een groene setting en tóch de massa en dichtheid van een metropool – is een kracht, maar om die kracht te benutten is een uitstekende bereikbaarheid een voorwaarde. De bereikbaarheidsagenda ondersteunt daarom de economische agenda en speelt in op de in deze agenda benoemde mondiale trends.

De drie economische zones moeten goed bereikbaar zijn ten dienste van een concurrerende economie. De kwaliteit van vervoersknooppunten en hun omgeving is, in samenhang met de binnensteden, van belang voor ontwikkeling van interactiemilieus waarin kennisuitwisseling en innovatie plaatsvindt. Goede bereikbaarheid biedt kansen aan mensen door werk en voorzieningen binnen handbereik te brengen en daarmee tot een aantrekkelijk leefgebied te maken.

De bereikbaarheid is in toenemende mate een opgave van overheid en marktpartijen samen. De ontwikkeling van één mobiliteitsmarkt, van arrangementen tussen bedrijven en overheden, van afstemming tussen verkeersmanagement en InCar-technologie leiden tot een efficiënter en rendabeler gebruik van het netwerk. De Strategische Agenda Verkeer en Vervoer draagt bij aan verdere verduurzaming van de regio, onder andere door versterking van het openbaar vervoer als backbone van de metropool en het toenemende gebruik van de fiets.

Gedeelde basis vanuit een gemeenschappelijke geschiedenis

Alle gemeenten in het metropoolgebied hebben een sterke eigen identiteit. Stuk voor stuk hebben ze een eigen geschiedenis en kwaliteiten, en daarmee eigen bijdrage en toegevoegde waarde voor de regio. Tegelijkertijd beschikken ze over een sterke gedeelde basis vanuit hun gezamenlijke geschiedenis, met de ligging aan het water, de internationale oriëntatie en de historie van Nederland als land van gedeelde macht als belangrijke definiërende factoren.

Het gemeenschappelijke verhaal van de Metropoolregio Rotterdam Den Haag is het verhaal van de Hollandse Delta. De ligging aan en verbondenheid met het water hebben het gebied door de eeuwen heen gevormd tot wat het nu is: ruimtelijk, cultureel en economisch. In de delta van Rijn en Maas, vlak bij de Noordzee, ontstond Mainport Rotterdam: de poort naar Europa, de vierde haven van de wereld, een cruciaal doorvoer- en overslagpunt voor grondstoffen met een achterland van 300 miljoen inwoners. De kennis en kunde op het gebied van water- en deltatechnologie zijn een belangrijk exportartikel van de regio.

Ook het verhaal van mensen en menselijkheid verbindt in de Metropoolregio. Steden als Delft, Den Haag, Leiden en Rotterdam brachten grote historische denkers voort op dit terrein: Erasmus, grondlegger van het humanisme, en Hugo de Groot, briljant jurist, architect van het hedendaagse oorlogsrecht en het zeerecht. De onafhankelijkheidsstrijd tegen de Spanjaarden vormde Nederland als tolerant land met vrijheid van godsdienst, en sinds de eerste Haagse vredesconferentie, eind 19^{e} eeuw, ontwikkelde Den Haag zich als stad van vrede en recht. In die traditie groeit een wereldwijd toonaangevend cluster van internationale instellingen, bedrijven en kennisinstituten die werken aan mondiale vrede en gerechtigheid.

De gemeenten in het metropoolgebied delen historisch ook een sterke en onderscheidende ontwikkeling van kennis en wetenschap. Die vindt zijn wortels in de 16e eeuw, aan het begin van de bloei van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden tot economische wereldmacht. Anno 2014 huisvest de Metropoolregio vier universiteiten, met samen bijna 60.000 studenten, en talrijke instellingen voor hoger en middelbaar beroepsonderwijs. Hier bloeit kennis in al zijn vormen: fundamentele wetenschap in de laboratoria van Leiden en Delft, geneeskundige vernieuwing in Rotterdam, innovaties op het gebied van digitale veiligheid in Den Haag, voedseltechnologie rond de kassen van de Greenport.

De Hollandse Delta, de historische ontwikkeling van Nederland, de ontwikkeling van mensen en kennis hebben in belangrijke mate bijgedragen aan de vorming van de Metropoolregio met zijn oriëntatie op de wereld, samenwerking, ondernemingszin en gezond verstand.

ECONOMISCHE PRESTATIES

De MRDH behoort met de metropoolregio's Amsterdam en Eindhoven tot de economische topregio's van Nederland. De economische ontwikkeling in de zuidelijke randstad blijft echter al jaren achter bij de ontwikkeling in het noordelijk deel.

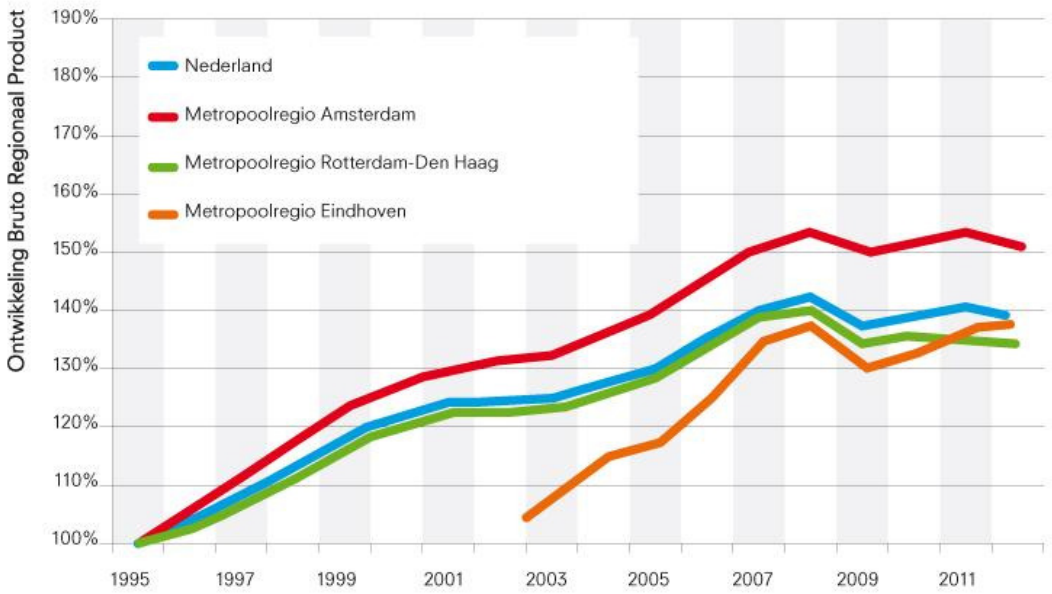

Ontwikkeling Bruto Regionaal Product in Nederlandse Metropolen, 1995-2012

De werkloosheid in Rotterdam en Den Haag ligt in 2012 met respectievelijk 12,5% en 11% ruim boven die van Amsterdam en Utrecht (8% en 6,5%). In de periode 2000-2013 groeit de werkgelegenheid in de metropoolregio nog licht, met 3,4%. Deze groei zit met name in de 'zorg' (+36,1%), 'overige dienstverlening' (+21,1%), het onderwijs (+16,9%), de horeca (+13,7%) en een beetje in de zakelijke dienstverlening (+5,7%). Kijkt men alleen naar de periode 2008-2013, dan verandert het beeld, de werkgelegenheid daalt dan juist met 3,6%. De groei dateert dus van vóór de crisis, en vindt plaats in sectoren die publiek- en consumentgedreven zijn. De 'harde' sectoren – de stuwende economie – laten overall een grote krimp in werkgelegenheid zien, ook al in de periode vóór de crisis. De werkgelegenheid in 'industrie, energie, water, milieu en landbouw' daalde met 16%, bij 'financiële instellingen' met 26,7%, bij 'transport en post' met 7,3 % en in de bouw met 6,9%.

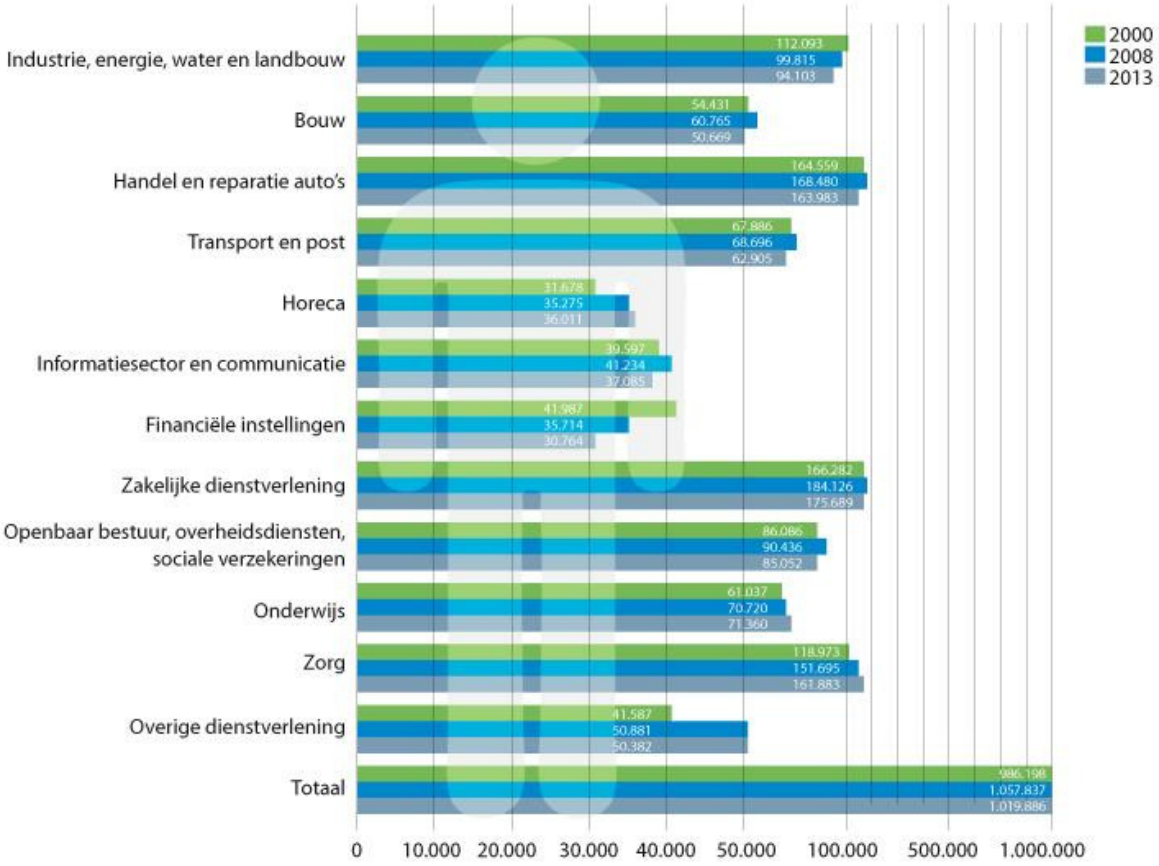

Ontwikkeling van de werkgelegenheid in de MRDH naar sector, 2000-2013

Transitie en vernieuwing

De achterblijvende economische prestaties en hoge werkloosheidscijfers vloeien deels voort uit de economische karakteristiek van de Metropoolregio. Grote sectoren als de petrochemische industrie en de tuinbouw zijn technologisch uiterst ver doorontwikkeld, kapitaalintensief en produceren bijna maximaal efficiënt. De economische geschiedenis laat zien dat in zo'n fase voor een sector het moment aanbreekt om zichzelf opnieuw uit te vinden. Zeker in deze fase is de urgentie om te innoveren en nieuwe markten aan te boren hoog. Juist de ontwikkeling van nieuwe producten door ongedachte combinaties tussen verwante sectoren kan hier de gewenste innovatie opleveren. In de Metropoolregio wordt al wel vanuit deze gedachte gewerkt aan innovatie, maar de verbindingen tussen verwante sectoren komen vaak nog onvoldoende tot stand.

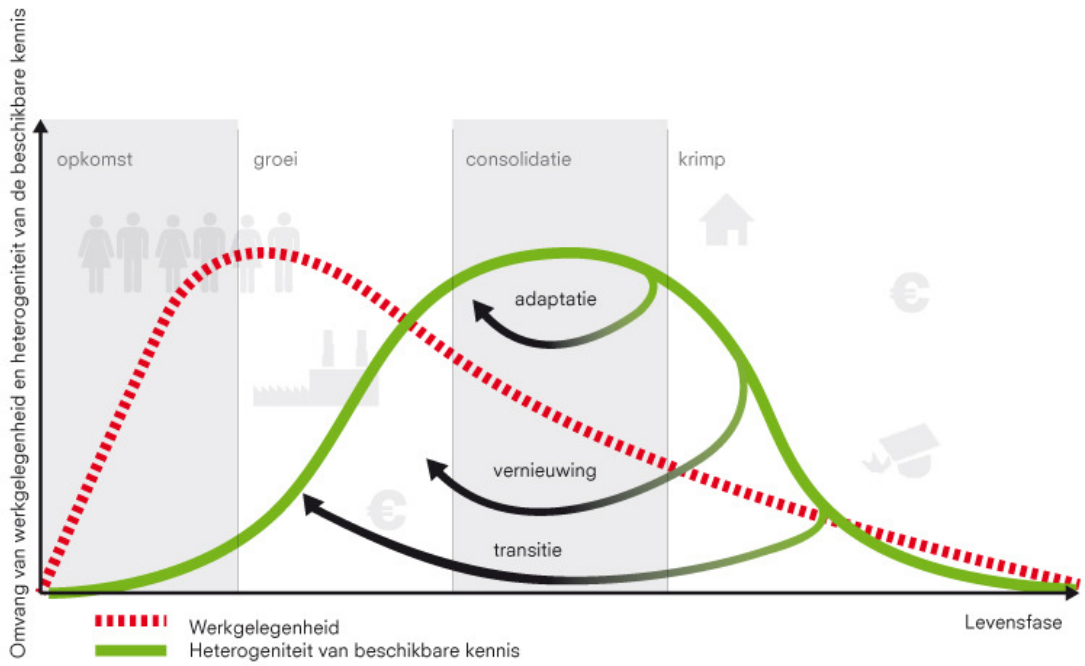

Levenscyclus van economische sectoren

De kracht van de Metropoolregio Rotterdam Den Haag is de enorme economische diversiteit. Daar valt meer uit te halen. Want ondanks de nabijheid en complementariteit van veel sterke economische sectoren komen samenwerking en cross-overs onvoldoende tot stand. Dit komt onder andere door een gebrek aan samenhang in de markten voor arbeid, kennis, huisvesting, onderwijs en voorzieningen. De ruimtelijke versnippering en suboptimale economische samenhang in de regio maakt dat potentieel onbenut blijft. Dat maakt de metropoolopgave strategisch en de urgentie hoog.

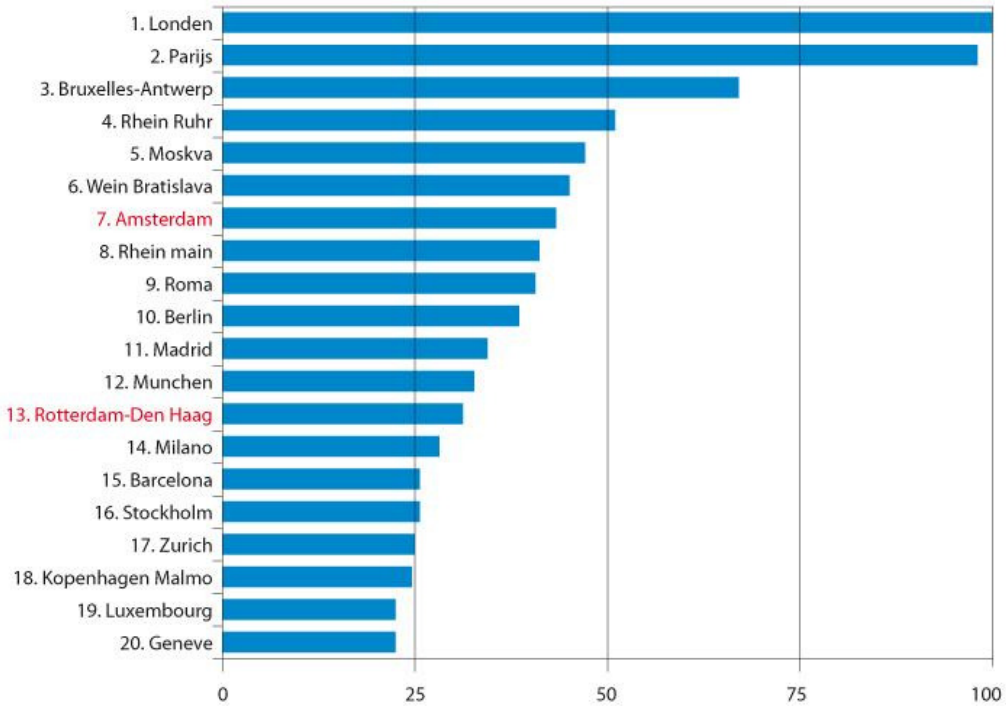

Aanwezigheid metropolitane functies in Europese metropolitane gebieden

De betekenis van de MRDH als metropolitaan gebied is onder meer af te lezen uit de positie die de MRDH inneemt in de lijst van Top 32 Metropolitane regio's in Europa. Deze lijst is gebaseerd op de mate van aanwezigheid van metropolitane functies in een gebied, onderverdeeld naar vijf functieclusters, te weten Politics, Economy, Science, Transport en Culture. Binnen Europa heeft Londen de meeste metropolitane fucties, direct gevolgd door Parijs. De Randstad in zijn geheel staat op plek 3. MRDH als deel van de Randstad komt op de 13e plaats terecht, achter München, maar voor Milaan en Barcelona. Als de MRDH zich dus verder ontwikkelt tot een stedelijk gebied dat functioneert als één metropool, lonkt een toppositie onder de Europese regio's.

AMBITIE

De Metropoolregio Rotterdam Den Haag heeft een unieke uitgangspositie om vooraan te staan bij de grote transities en maatschappelijke uitdagingen waarvoor de wereldgemeenschap zich aan het begin van de 21ste eeuw geplaatst ziet.
De economische en kennisinfrastructuur maakt de Metropoolregio bij uitstek tot de plek om te werken aan verduurzaming van de economie door nieuwe manieren van produceren en efficiënt gebruik van grondstoffen. Deze nieuwe productiemethoden zijn niet alleen ecologisch duurzaam, maar bieden ook werkgelegenheid aan brede lagen van de bevolking: banen voor hoogopgeleiden, en voor middelbaar opgeleiden, onder andere in de productie en faciliterende sectoren van de economie.
De Metropoolregio wil ook bijdragen aan een veilige en rechtvaardige wereld door toepassing van diplomatie en internationaal recht.
Op een meer praktisch niveau werkt de Metropoolregio aan voedselzekerheid, digitale veiligheid, het opvangen van de gevolgen van klimaatverandering, waterveiligheid en betere gezondheidszorg. De Metropoolregio Rotterdam Den Haag is dé plaats om te werken aan verwezenlijking van deze ambities. Alle randvoorwaarden voor innovatie, kruisbestuiving en kennisontwikkeling in deze sectoren zijn aanwezig.
Door met gebundelde kracht te werken aan deze ambities, biedt de Metropoolregio de 2,2 miljoen inwoners economisch perspectief, welvaart en welzijn; een aantrekkelijk milieu om te wonen, te werken en te recreëren; een plek om naartoe te komen en te blijven.

De Metropoolregio Rotterdam Den Haag is internationaal marktleider in het ontwerpen, ontwikkelen, maken en vermarkten van oplossingen op het gebied van duurzaam leven in een sterk verstedelijkte deltaregio. In de regio worden samenhangende oplossingen bedacht, getest en geproduceerd voor mondiale logistieke, energie-, voedsel- en veiligheidsvraagstukken.

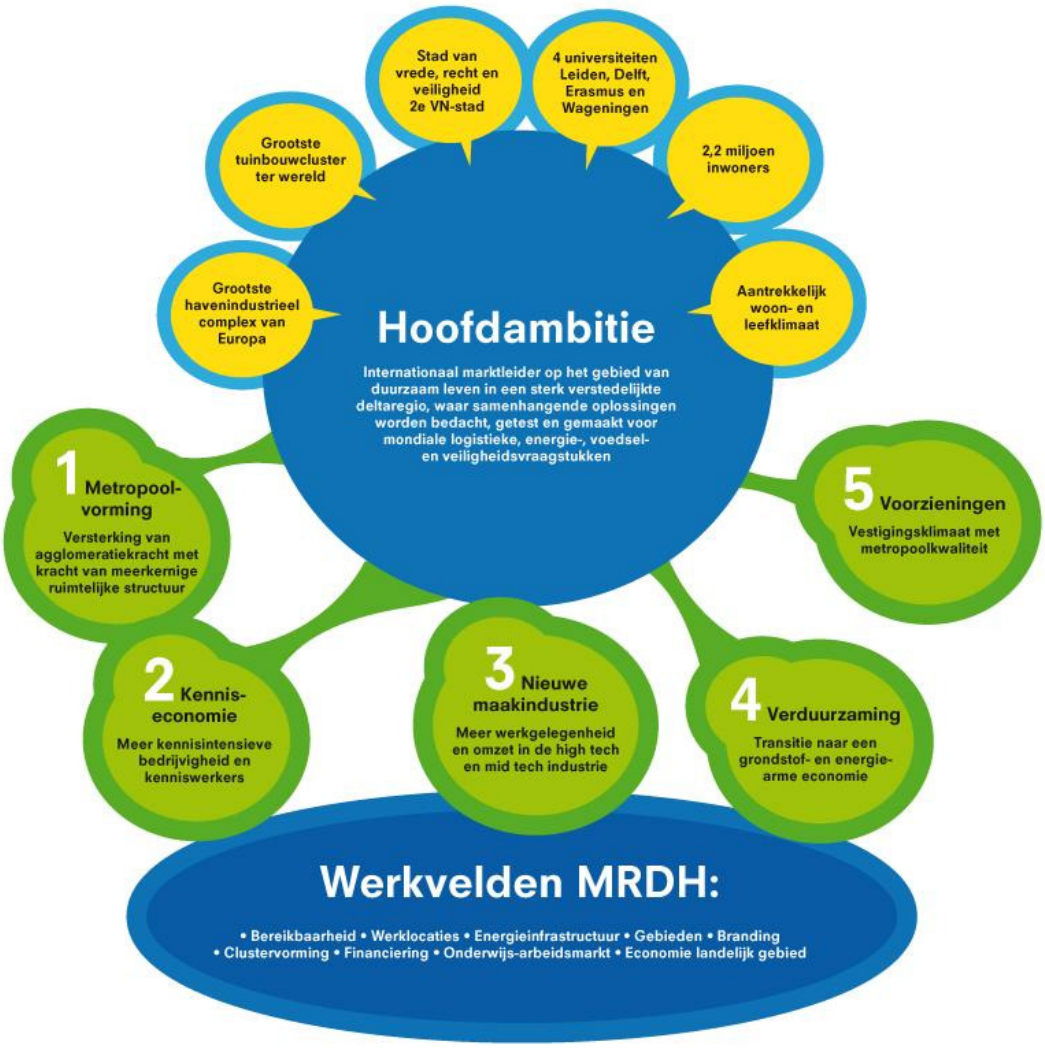
Stad van vrede, recht en veiligheid 2e VN-stad
4 universiteiten Leiden, Delft, Erasmus en Wageningen
Grootste tuinbouwcluster ter wereld
2,2 miljoen inwoners
Grootste havenindustrieel complex van Europa
Aantrekkelijk woon- en leefklimaat
Hoofdambitie
Internationaal marktleider op het gebied van duurzaam leven in een sterk verstedelijkte deltaregio, waar samenhangende oplossingen worden bedacht, getest en gemaakt voor mondiale logistieke, energie-, voedsel- en veiligheidsvraagstukken
1 Metropool-vorming
Versterking van agglomeratiekracht met kracht van meerkernige ruimtelijke structuur
2 Kennis-economie
Meer kennisintensieve bedrijvigheid en kenniswerkers
3 Nieuwe maakindustrie
Meer werkgelegenheid en omzet in de high tech en mid tech industrie
4 Verduurzaming
Transitie naar een grondstof- en energie-arme economie
5 Voorzieningen
Vestigingsklimaat met metropoolkwaliteit
Werkvelden MRDH:
• Bereikbaarheid • Werklocaties • Energieinfrastructuur • Gebieden • Branding
• Clustervorming • Financiering • Onderwijs-arbeidsmarkt • Economie landelijk gebied

TRENDS EN UITDAGINGEN VOOR DE METROPOOLREGIO

Globale trends, lokale kansen

Er zijn vijf mondiale trends die de groeimogelijkheden van de Metropoolregio Rotterdam Den Haag sterk bepalen. Daarmee zijn ze ook een duidelijk handvat voor bestuurlijk handelen. De vijf leidende mondiale trends zijn:

- Metropoolvorming
- Toenemend belang van kennis als productiefactor
- Terugkeer van de productieketen
- Ecologisering van de economie
- De stad en omgeving als aantrekkelijk consumptiemilieu

Hieronder wordt voor elk van deze vijf trends een korte beschrijving gegeven van de trend zelf, van de uitgangspositie van de metropoolregio en van de inzet op hoofdlijnen. Iedere trend heeft accenten in de drie eerder beschreven zones. Deze zijn hier echter niet één op één aan toe te delen.

Trend 1: Metropoolvorming

Aanpak MRDH: versterking agglomeratiekracht door fysieke, economische en culturele integratie

Opbrengst aanpak: beter functioneren van het gebied als één ruimtelijk economisch systeem, efficiency inzet publieke middelen

Economische groei concentreert zich wereldwijd in sterke metropoolregio's. Het toenemende belang van kennis als motor van economische groei is daarvoor de belangrijkste reden. Kennis zit in mensen, en metropoolregio's zijn het brandpunt waar die kennis bijeenkomt. Kennisinstituten en bedrijven benutten elkaars nabijheid, ondernemers vinden een goede arbeidsmarkt en inwoners profiteren van een hoogwaardig en divers aanbod aan voorzieningen. In 1950 woonde wereldwijd nog geen 30 procent van de mensen in steden, in 2010 was dat al meer dan de helft en in 2050 naar verwachting ruim twee derde.

Daarbij ontspint zich in toenemende mate een internationale *battle for the brains*: een strijd om talent met als winnende partij de stedelijke regio's die hun potentie voor innovatie en vernieuwing weten te benutten; metropolen die een aantrekkelijk leef-, woon- en werkklimaat bieden. Kennis, werk en leefklimaat beïnvloeden elkaar in een spiraal die zowel opwaarts als neerwaarts kan leiden. Agglomeraties die de opwaartse spiraal niet weten te vinden, missen de boot en komen als verliezer uit de bus.

Nederland, een van de meest verstedelijkte landen ter wereld, is koploper in deze trend. Van 56 procent stadsbewoners in 1950 gingen we naar 83 procent in 2010. Prognoses van het CBS voorspellen dat dit oploopt naar 90 procent in 2050. En de grootste groei zal te zien zijn in de Randstad. Deze trek naar de stad vertaalt zich op alle fronten: in economische productie, in innovatiekracht, in voorzieningen, in grond- en huizenprijzen.

Deze processen zijn primair herkenbaar op de kennisas en in de productie- en logistieke zone. Echter ook de landschapsstad biedt specifieke woonmilieus en de groene metropolitane landschappen. Juist de nabijheid hiervan bij grote stedelijke concentraties maakt deze regio uniek. De verdere ontwikkeling van de kennisas heeft voor de metropoolregio Rotterdam Den Haag extra strategische waarde. Door de centra van de twee grote steden nog beter te verbinden en daar ook de verschillende universitaire campussen, de luchthaven en groene gebieden zoals het Hof van Delfland bij te betrekken ontstaat

een 'metropolitaanse halter' die in massa, diversiteit en kwaliteit kan concurreren met centra van topmetropolen in de wereld. De combinatie hoogstedelijke en landschappelijke kwaliteit geeft deze haltervormige zone een internationaal uniek profiel en aantrekkingskracht op kenniswerkers, bedrijven, instellingen en toeristen. De gehele metropoolregio profiteert daarvan. Een belangrijk argument om samen de schouders te zetten onder de zone is dat deze voor een groot deel al bestaat; de markt speelt er al op in. Juist hier kunnen internationale investeerders worden verleid door een zone-brede profilering, goed gekozen verbeteringen in bereikbaarheid en interessante ontwikkellocaties en kunnen interessante business cases worden ontwikkeld.

Uitgangspositie Metropoolregio Rotterdam Den Haag:
Nederland kent geen klassieke "monocentrische" metropool die te vergelijken is met Londen of Parijs. Hier hebben we te maken met een netwerk van steden die maar tot op zekere hoogte functioneert als één metropool. De meeste winst in de Randstad is te halen op de schaal van de metropoolregio's zoals die zich nu aftekenen: één rond Amsterdam en één rond Rotterdam en Den Haag.

De Metropoolregio Rotterdam Den Haag heeft, vergeleken met steden als New York en Londen, getalsmatig een bescheiden omvang. Dat heeft nadelen in termen van de massa en agglomeratiekracht die hier te organiseren is. Maar het heeft ook voordelen: juist vanwege de structuur is de MRDH in staat een hoge levenskwaliteit te binden met het groen binnen bereik en een rijk palet aan woon- en werkmilieus. Centrale opgave is het organiseren van de voordelen van een grote stad in een stedelijk netwerk van grote, middelgrote en kleinere stedelijke centra.

Ambitie: *Meer agglomeratiekracht met behoud van de voordelen van meerkernige stedelijke structuur*
Metropoolvorming is de centrale strategie van de metropoolsamenwerking. De strategie is erop gericht om de regio meer als één geheel te laten functioneren door het fysieke, economische en mentale netwerk sterker op de schaal van de MRDH te laten werken. Zo kunnen er meer agglomeratievoordelen worden gerealiseerd tussen de zones en hun economische activiteiten. We benutten op die manier ook de voordelen van onze relatief kleine metropool met zijn meerkernige structuur en de onderlinge nabijheid van de productie- en logistieke zone, de kennisas en de landschapsstad beter ten behoeve van onze economische ontwikkeling.

De MRDH zet in op:
- Een goed functionerend **regionaal openbaar vervoer** netwerk waardoor de economische centra binnen 45 minuten bereikbaar zijn
- Stimuleren van een optimaal gebruik van het bestaande regionale **infrastructurele netwerk** met mobiliteits- en verkeersmanagement
- Verdere versterking en ontwikkeling van de regionale infranetwerken, inclusief de **kwaliteit van vervoersknooppunten** en bereikbaarheid van economische kerngebieden
- Eén gezamenlijke visie en programma voor **werklocaties** (bedrijventerreinen, kantoren en detailhandel) gericht op het benutten van aanwezige kwaliteiten en tegengaan van versnippering
- Versterken van de **cross-overs** tussen clusters zoals mainport, medisch, greenport, security, cleantech, food en veiligheid, gericht op economische vernieuwing en innovatie
- **Branding** van de regio: een gezamenlijke vlag waaronder alle al aanwezige merken hun eigen identiteit kunnen uitdragen
- Heldere samenwerking en goede afstemming tussen verschillende acquisitieorganisaties, neergelegd in een **acquisitieconvenant**, gericht op wederzijdse versterking van de inzet van de verschillende organisaties actief op dit terrein
- Versterking van de (beroeps-)**onderwijsinfrastructuur** met een goede spreiding van gespecialiseerde opleidingsinstellingen in de nabijheid van specifieke clusters.

Trend 2: Toenemend belang van kennis als productiefactor

Aanpak MRDH: bevorderen cross-overs tussen economisch krachtige sectoren, meer samenwerking tussen kennisinstellingen, regio als living lab om nieuwe technologieën te testen en in de etalage te zetten

Opbrengst aanpak: meer kennisintensieve bedrijvigheid en werkgelegenheid, noodzakelijke kennisinput voor maatschappelijke en economische transitie-opgave

Kennis blijft wereldwijd een van de belangrijkste concurrentiefactoren en bronnen voor economische groei, zeker in de westerse wereld. Menselijk kapitaal wordt als productiefactor alleen maar belangrijker, en daarmee ook de stad als kennismilieu. Bij kennisontwikkeling gaat het niet alleen om voortbouwen op het bestaande, maar juist ook om nieuwe, onverwachte combinaties. Kruisbestuiving tussen sectoren leidt tot doorbraken: innovatie. Ook in de economie van een handelsnatie als Nederland, met een omvangrijke logistieke, industriële, landbouw- en dienstensector, wordt productie en toepassing van kennis van steeds groter belang.

Uitgangspositie MRDH:
De economie van de Metropoolregio Rotterdam Den Haag rust op drie sterke pijlers: een sterk logistiek en industrieel complex dat zich concentreert in de productie- en logistieke zone, een omvangrijk kennis- en dienstencomplex met concentraties op de kennisas en een consumptiegedreven zone met concentraties op zowel de kennisas als in de landschapsstad. De consumptiegedreven zone heeft historische kernen en metropolitane landschappen met extensieve recreatie. Met name in de eerste twee pijlers neemt het belang van kennis in het productieproces steeds verder toe.
Meerdere sectoren in het industrieel-logistiek en kennis-dienstencomplex staan voor de noodzaak van economische vernieuwing. In de bestaande vorm hebben ze weinig groeipotentie meer en de flexibiliteit die nodig is voor vernieuwing is gering. Het klimaat voor innovatie binnen deze sectoren is daarom niet gunstig; dit kan er toe leiden dat vernieuwing uitblijft, en dat op termijn deze sectoren in de Metropoolregio aan relevantie inboeten.

Daar staat tegenover dat de Metropoolregio meerdere gerenommeerde kennisinstituten huisvest die bij uitstek een motor kunnen zijn voor economische vernieuwing. De Universiteit Leiden, de TU Delft, de Erasmus Universiteit Rotterdam, Wageningen University, TNO en de hogescholen en MBO's maken kruisbestuiving tussen disciplines mogelijk en bieden alle mogelijkheid om aan de vraag naar kennis en goed geschoold personeel te voldoen. De LDE-universiteiten zijn te vinden op de kennisas. De spin-off naar nieuwe bedrijvigheid is rondom deze universiteiten te vinden, maar er zijn ook sterke relaties naar bijvoorbeeld de Greenport en de cleantech-bedrijvigheid in de productie- en logistieke zone.

Zo blijken verschillende economische sectoren in de Metropoolregio die op het eerste gezicht niet of nauwelijks zijn verbonden, bij nader inzien toch meer aan elkaar verwant. De biomedische industrie heeft relaties met productontwikkeling in de voedingsmiddelenindustrie; de sector logistiek heeft sterke banden met de ict-sector en de veiligheidsindustrie. Juist tussen deze sectoren kan productieve kruisbestuiving plaatsvinden. Vaak komt deze op gang via de arbeidsmarkt: vaardigheden die in de ene sector waardevol zijn, blijken ook nuttig in de naastliggende sector. Met de werknemer reizen kennis, kunde en inzichten van de ene naar de andere sector.

Ambitie: *Meer kennisintensieve bedrijvigheid en kenniswerkers werkzaam in de MRDH*
De MRDH wil een sterk economisch netwerk tussen bedrijven onderling en met kennisinstellingen binnen de regio. Zo'n netwerk leidt tot succesvolle cross-overs tussen bedrijven uit verschillende clusters, sectoren en gebieden binnen de MRDH, met als resultaat economische diversificatie, vernieuwing en behoud en groei van werkgelegenheid en inkomen op de langere termijn.

De MRDH zet in op:

- Versterking van de positie van de **kennisclusters** clean tech, medisch, security en food / hortitech en de cross overs met andere sectoren in de regio
- Ontwikkeling van de regio als **mondiaal kenniscentrum** en show case op het gebied van internationale vraagstukken rond vrede, veiligheid, voedsel en duurzaamheid*
- Ruimte voor **proeftuinen**, experimenteergebieden en regelluwe zones
- Versterken van de ruimtelijke en programmatische kwaliteit van **interactiemilieus** op de Kennis-as
- Versterking van de **financierings-infrastructuur** t.b.v. nieuwe innovatieve en snel groeiende bedrijven
- Ondersteunen van **de samenwerking tussen de universiteiten** van Leiden, Delft en Erasmus Universiteit (LDE) en met Wageningen Universiteit, ten dienste van economische diversificatie en vernieuwing
- Verknopen van **lokale ondernemers-netwerken** met regionale (top-)sector- en clusterorganisaties
- Benutten van de **dynamiek op de arbeidsmarkt** als motor achter kennisuitwisseling, nieuwe ideeën en toepassingen van bestaande technieken en vaardigheden
- Ontwikkeling van **Den Haag als mondiaal kenniscentrum** op het gebied van internationale vraagstukken rond vrede, recht en veiligheid
- Ontwikkelen van **Rotterdam als mondiale show case** voor oplossingen op het gebied van duurzaam leven en produceren in een sterk verstedelijkte deltaregio

Trend 3: Nieuwe kansen voor de maakindustrie

Aanpak MRDH: gecombineerde aanpak van acquisitie, ruimtelijke inbedding van vestiging en groei, ruimte voor experiment en publiek-private investeringen in business cases

Opbrengst aanpak: toename van bedrijvigheid en werkgelegenheid in de (nieuwe) maakindustrie op verschillende niveau's

Jarenlang verplaatsten bedrijven belangrijke onderdelen van hun productieproces uit landen met hoge kosten naar lage-lonenlanden. Het ging daarbij vooral om de arbeidsintensieve 'basisindustrie'. De basisindustrie wordt meer door de internationale concurrentie beïnvloed dan de meer gespecialiseerde industrie, die intensieve research en development vraagt en erg op de internationale markten is gericht. Onderzoek, ontwerp en ontwikkeling gebeurden nog wel steeds in het Westen. Globalisering van handel en productie, technologische ontwikkelingen, de beschikbaarheid van energie en duurzaamheid zijn van grote invloed op de toekomst van de industrie.

Deze trend verandert de laatste jaren ingrijpend van karakter. De hele productieketen – kennisintensieve ontwikkeling en het feitelijke maken – wordt weer steeds meer bij elkaar gebracht. Research- en development-afdelingen verhuizen naar andere delen naar de wereld, maar door de toepassing van nieuwe technologieën is er in ons land ook sprake van een 'new industrial revolution': een herleving van de maakindustrie waarbij maatwerk centraal staat. De combinatie van 3D-printen, het gebruik van internet en robotica en open software zal volgens een toenemend aantal experts tot een nieuwe, schone, industriële revolutie leiden. Deze ontwikkeling in de 'smart industry' biedt grote kansen, niet alleen voor grote industriële bedrijven, maar ook voor het MKB in de regio.

Het grote voordeel van de hele productieketen op één plek is dat een onderneming snel kan schakelen tussen ontwerp en productie. Dat maakt het mogelijk om snel te anticiperen op veranderende omstandigheden in de markt. Bovendien is er meer interactie tussen producent, toeleverancier en afnemer, wat meer innovatie oplevert. Industrie, kortom, organiseert zich in toenemende mate weer geografisch, met alle onderdelen van de productieketen dicht bij elkaar, en – niet onbelangrijk – dicht bij de uiteindelijke afzetmarkt.

Uitgangspositie MRDH:
De trend dat de productieketen weer steeds meer bij elkaar wordt gebracht, is voor de Metropoolregio Rotterdam Den Haag van groot belang. Verschillende sterke economische clusters kunnen zich, mede als gevolg van deze trend, ontwikkelen tot wereldwijd leidende ontwikkel- en productiecentra. Dat biedt niet alleen kansen voor kenniswerkers, maar ook voor middelbaar geschoold personeel. Denk daarbij aan cleantech (duurzaam bouwen, duurzame mobiliteit, duurzame energie, maritieme en deltatechnologie), medtech (innovatie in de medische wereld en de zorg, domotica, robotica, medische instrumenten, de farmaceutische industrie), ICT en security (big data, cyberveiligheid, geavanceerde scanapparatuur) en food (voedselveredeling, ook in samenhang met de medische sector, innovatie in de productie). Dat de Metropoolregio centraal ligt in Noordwest-Europa, met 300 miljoen welvarende inwoners één van de meest koopkrachtige regio's ter wereld, maakt de omstandigheden voor groei alleen maar beter.

De Metropoolregio kan deze ontwikkelingen bevorderen. De kennisinfrastructuur (LDE) is aanwezig en ook de financieringsstructuur met onder andere Innovation Quarter (IQ). De Metropoolregio kan samen met ambitieuze bedrijven en kennisinstellingen een ambitie formuleren en fungeren als living lab, launching customer en ruimte bieden voor showcases. Omdat het hier veelal om schone en vaak ook kleinschalige industrie gaat (3D-printen) kan de nieuwe maakindustrie zich ook in de de stedelijke gebieden vestigen in de buurt van hun werknemers en onderwijsinstellingen.

Ambitie: *Meer werkgelegenheid en omzet in de high-tech en mid-tech industrie in de regio*
De MRDH wil de economische kansen van de verdere transitie naar een kenniseconomie ook benutten voor het scheppen van werkgelegenheid in het lagere en middensegment van de arbeidsmarkt. Daar liggen maatschappelijke opgaven én economische kansen voor de metropoolregio. Terugkeer van delen van de productieketen en de sterke industriële basis in de regio, gekoppeld aan de kennisintensieve sectoren, bieden een goede basis om deze kansen in de metropoolregio te verzilveren.

De MRDH zet in op:

- Voldoende **ruimte** voor nieuwe industriële bedrijvigheid (smart industry), ook in stedelijk gebied
- Mogelijk maken van locaties voor **kleinschalige** maakindustrie (tech shops, broedplaatsen)
- Stimuleren van **cross overs** en relaties tussen maakindustrie en kennisintensieve sectoren
- Ruimte voor proeftuinen, experimenteergebieden en **regelluwe zones**
- Ontwikkelen en mede mogelijk maken van rendabele **business cases** t.b.v. productie-infrastructuur
- Vergroten van de **(inter-)nationale bekendheid** van de MRDH als vestigingsplaats voor de nieuwe maakindustrie
- Verknopen van **lokale ondernemersnetwerken** met regionale (top)sector- en clusterorganisaties

Trend 4: Ecologisering van de economie

Aanpak MRDH: inzet gezamenlijke investeringskracht als launching customer, mogelijk maken proeftuinen, publiek-private investeringen in business cases in onder andere duurzame energie-infrastructuur

Opbrengst aanpak: toenemende internationale concurrentiekracht door noodzakelijke transitie van belangrijke sectoren naar een grondstofarme productiewijze

Wie in de 21ste eeuw concurrerend wil blijven, zal zuiniger moeten omgaan met grondstoffen en andere hulpbronnen. Immers: de kosten voor grondstoffen zullen door afnemend aanbod en toenemende vraag steeds verder stijgen. Bovendien zullen de kosten voor belasting van het milieu steeds meer worden doorberekend aan de producent, en vervolgens aan de afnemer. Die ontwikkeling werkt als vanzelf de vraag in de hand naar duurzaam gemaakte producten voor een goede prijs.

Uitgangspositie MRDH:
De transitie naar een meer groene economie is voor de Metropoolregio Rotterdam Den Haag van bovengemiddeld belang. De logistieke sector, de (petrochemische) industrie en de tuinbouw – allemaal sterk aanwezig in de regio – maken intensief gebruik van fossiele brandstoffen of ontlenen het bestaansrecht aan het verwerken en transporteren van grondstoffen. Dat maakt de regionale economie kwetsbaar voor veranderingen op de mondiale markt voor grondstoffen, en gevoelig voor technologische verandering.

De noodzaak om voorop te gaan in de transitie is daarom voor de Metropoolregio Rotterdam Den Haag extra groot, en daarvoor zijn technologische doorbraken en grote investeringen nodig. Denk aan de omzetting van een petrochemische naar een biochemische infrastructuur, hergebruik van CO_2 als grondstof in de tuinbouw, aan slimme energienetten waarbij industriële restwarmte wordt gebruikt in huishoudens of kassen en aan duurzaam transport van goederen. Onder het motto “afval bestaat niet” geeft de Metropoolregio prikkels aan de markt om tot verdere reductie van materiaalgebruik te komen.

De voorwaarden om voorop te lopen in de transitie zijn aanwezig. De Metropoolregio Rotterdam Den Haag heeft het grootste cleantech-cluster van Nederland. De aanwezigheid van een leidende technische universiteit in Delft, gecombineerd met de kennis van de Universiteit Wageningen, de Erasmus Universiteit Rotterdam en de Universiteit Leiden, vormt de ideale voedingsbodem voor ontwikkeling en verspreiding van revolutionaire cleantech-kennis. Economische giganten als de Rotterdamse haven, de logistiek, de petrochemie en de tuinbouwsector hebben alle groot belang bij de transitie. De potentie voor innovatie op het gebied van groenere technologie is dus groot.

Ambitie: *Transitie naar een grondstof- en energiearme economie*

De MRDH zet in op:
- Opschaling en verknoping van warmtenetten en infrastructuur voor gebruik en opslag van CO_2 naar een **energie ‘grid’** op metropoolschaal
- Opschaling van lokale initiatieven op het gebied van hergebruik van afval als grondstof op metropoolschaal
- Ruimte voor proeftuinen, incubators, experimenteergebieden en **regelluwe zones**
- Gezamenlijke aanpak **duurzaam aanbesteden** deelnemers MRDH
- Vergroten van de **(inter-)nationale bekendheid** van de MRDH als mondiale show case voor oplossingen op het gebied van duurzaam leven in een sterk verstedelijkte deltaregio
- Ontwikkelen van rendabele **business cases** t.b.v. financiering energie-infrastructuur

Trend 5: De stad en omgeving als aantrekkelijk consumptiegebied

Aanpak MRDH: gezamenlijke productontwikkeling en presentatie van voorzieningen in de MRDH, ruimte voor specialisatie en versterking van specifieke kwaliteiten van individuele gemeenten op MRDH-schaal

Opbrengst aanpak: een internationaal concurrerend voorzieningenaanbod, met als resultaat een aantrekkelijker woon- en leefmilieu voor inwoners en een sterkere propositie voor (inter)nationale bezoekers, bedrijven, kenniswerkers en congressen

Een vijfde trend die bepalend is voor de economische ontwikkeling van de MRDH is het toenemende belang van de stad en omgeving als consumptiegebied. Vrijetijdseconomie, toerisme, het toenemende belang dat mensen hechten aan quality of life: de stad en omgeving, met zijn rijke aanbod van voorzieningen en cultuur, wordt steeds meer een plek waar mensen graag wonen, hun vrije tijd doorbrengen én hun geld uitgeven.

Deze ontwikkeling is economisch interessant om twee redenen. Wonen en recreëren zijn direct verbonden met werken. Dat mensen kiezen voor wonen in de (directe omgeving van) de stad, vertaalt zich direct in een arbeidsmarkt met voldoende goed gekwalificeerde mensen. Juist die arbeidsmarkt wordt voor bedrijven een steeds belangrijkere vestigingsfactor. Meer (internationale) hoogopgeleiden zorgen ook voor een geschikte voedingsbodem voor interactie, ideeënontwikkeling, innovatie en nieuwe economische activiteit. Ze zijn bovendien kapitaalkrachtiger, besteden meer geld aan uitgaan en cultuur en starten sneller een eigen bedrijf. Steden die erin slagen creatieve, hoogopgeleide inwoners aan zich te binden, groeien sneller.

<u>Uitgangspositie MRDH</u>:
Ook in de harde economie zijn consumptie en leisure niet te onderschatten factoren. In de periode 2000-2013 steeg de werkgelegenheid in de MRDH met 3,4%. De consumptie-economie laat veel hogere percentages werkgelegenheidsgroei zien. In de horeca steeg de werkgelegenheid met 13,7%, en in de overige dienstverlening – van detailhandel tot kappers – zelfs met 21,1%. Juist voor mensen met een lager opleidingsniveau is deze sector een grote werkgever.
Ook voor de consumptie- en vrijetijdseconomie geldt dat de stad, met zijn grotere dichtheid en massa, ruimte biedt voor specialisatie, meer niches en daarmee voor een hoogwaardiger aanbod. De Metropoolregio Rotterdam Den Haag heeft nu al een goede uitgangspositie. De regio heeft veel te bieden: in de ‘landschapsstad’ de metropolitane landschappen zoals Midden-Delfland, Westland, Oostland en Voorne Putten, het strand en de duinen van Wassenaar tot Westvoorne; de binnensteden van Rotterdam en Den Haag, hoogwaardige winkel- en uitgaansgebieden met horeca, podia en musea met bovenregionale aantrekkingskracht; het leisurecluster in Zoetermeer. De opgave voor de Metropoolregio is om met een samenhangend aanbod in een aantrekkelijke regio meer (internationaal) hoogopgeleide werknemers en studenten aan te trekken en vast te houden

Ambitie: *een hoogwaardiger voorzieningenaanbod (groen, cultuur, leisure, detailhandel, onderwijs, woonmilieus).*
Elke gemeente in de Metropoolregio draagt bij aan de vestigingskwaliteit van de metropoolregio. De ambitie is om de aanwezige kwaliteiten te verbinden tot een aantrekkelijke stedelijke regio met internationale allure.

De MRDH zet in op:

- **Gezamenlijke vermarkting** van de Metropoolregio als **internationale toeristische bestemming**
- Verder uitbouwen van de positie van de regio als **internationale congresbestemming** voor vraagstukken op het gebied van vrede, veiligheid, voedsel en duurzaamheid
- Versterken van het **netwerk tussen ondernemers** - vanuit de vrijetijds- en de landbouwsector - en lokale overheden ter versterking van beide sectoren in hun onderlinge samenhang
- Ontwikkeling van **een gezamenlijke visitor's card** voor de MRDH voor (inter)nationale bezoekers
- Ontwikkelen van **rendabele business cases** t.b.v. financiering leisure / vrijetijds-infrastructuur
- Benutten van de kansen van **ICT-ontwikkelingen** voor detailhandelvoorzieningen

SAMENWERKEN IN DE METROPOOLREGIO

Om de potentie van de regio te verzilveren en om te zetten in harde economische groei, is de gecombineerde kracht van alle partijen in de Metropoolregio nodig – van overheden, ondernemingen, kennisinstellingen en inwoners. Alleen door op alle niveaus ambitieus samen te werken aan de uitvoeringsagenda van de Metropoolregio kunnen de aanwezige kansen worden benut. Integratie is het centrale thema in de aanpak. Het gaat ten eerste om fysieke integratie, zodat de regio ruimtelijk nog meer als een logisch geheel gaat functioneren. Het gaat ten tweede om verdere economische integratie, zodat vergroting van markten leidt tot schaalvoordelen en verbindingen tussen kansrijke sectoren leiden tot kruisbestuiving en meer innovatie. Het gaat tot slot om mentale integratie, waardoor de stedelijke gebieden in de regio ook in de beleving van bewoners en bedrijven meer naar elkaar toegroeien.

Een nieuwe rol voor de overheid

De uitdagingen waarvoor de Metropoolregio Rotterdam Den Haag zich ziet gesteld, vragen – samen met de nieuwe financiële werkelijkheid – om een nieuwe invulling van de rol van de overheid bij het genereren van economische activiteit die bijdraagt aan het realiseren van de ambities van de regio. Alleen de gebundelde kracht van de metropoolgemeenten is voldoende om adequaat en met voldoende massa te anticiperen op de leidende mondiale economische trends en om de verdere integratie van het gebied vorm te geven. De Metropoolregio begint met het scheppen van de goede randvoorwaarden en creëert daarmee een gezond klimaat voor *public business development*. Daarnaast zet de metropool in op goede marketing van het gebied gericht op specifieke doelgroepen en op handelsbevordering, onder andere door het bundelen van investeringskracht van bedrijven uit de regio, institutionele beleggers en buitenlandse investeerders.

De Metropoolregio **initieert**: in plaats van zelf alle ontwikkelingen ter hand te nemen, ligt de initiërende rol meer dan voorheen in het zoeken van samenwerking met de markt. Bundeling van de financiële en ambtelijke capaciteit van de deelnemende gemeenten zorgt ervoor dat de overheid, ook in een tijd van financiële krapte, wel degelijk een beduidende rol kan hebben als opdrachtgever, bijvoorbeeld als launching customer, of bij het afdekken van onrendabele toppen. Door slim om te gaan met regelgeving maken we de praktische toepassing van innovaties mogelijk op de schaal van de MRDH (proeftuinen, living labs, smart city). De overheid geeft de marktpartijen een langjarig richtpunt en investeringsperspectief. Waar de markt alleen bepaalde initiatieven niet kan financieren, kan de overheid publiek-private investeringsarrangementen stimuleren en daarin ook zelf deelnemen, bijvoorbeeld samen met institutionele beleggers.

De Metropoolregio **faciliteert**: de metropoolregio verbindt partners aan de economische ontwikkeling van het gebied. Netwerkvorming is hierbij het sleutelwoord. Partijen – bedrijfsleven, investeerders, kennisinstellingen – die gecommitteerd zijn aan de ontwikkeling van de metropoolregio, zijn op deze manier structureel en doelgericht in dialoog over de economische ontwikkeling, gericht op kansen, investeringsproposities, innovatie en cross-overs tussen sectoren.

De Metropoolregio **geeft richting**: in samenspraak met ondernemers, kennisinstellingen en financiers wordt bepaald op welke terreinen en in welke sectoren de ontwikkelingskansen liggen. De overheid maakt op basis hiervan consistente, langjarige ruimtelijke en economische beleidskeuzes voor de metropoolregio als geheel. Die keuzes laten helder zien welke doelen de overheid nastreeft en binnen welke randvoorwaarden deze worden bereikt. Samen vormen ze het kader voor de economische ontwikkeling van de regio.

Publieke samenwerking op orde

Samenwerken aan integratie in de Metropoolregio vanuit de nieuwe rol van de overheid vraagt om een andere werkwijze van overheden. De Metropoolregio Rotterdam Den Haag geeft het goede voorbeeld door in de praktijk te werken als één metropool; door een gezamenlijke organisatie voor en door de metropoolgemeenten brengt de regio in de praktijk wat ze predikt. Samenwerking in de

Metropoolregio – zonder hiërarchie en op basis van vrijwilligheid – vraagt om een mindset van bestuurders en ambtenaren die is gebaseerd op de overtuiging dat ieders meerwaarde in het proces van metropoolvorming wordt (h)erkend, en dat het geheel meer is dan de som der delen. Er zijn vier succesfactoren voor samenwerking.

1**) Elke gemeente levert een eigen, unieke bijdrage** aan de concurrentiekracht van de regio. Samen vormen de gemeenten een complete metropool. Gemeenten zijn gelijkwaardige partners in de regionale samenwerking.

2) **Allen voor de regio, de regio voor allen**: iedere lokale bestuurder is daarnaast ook regionaal bestuurder, iedere lokale ambtenaar ook regionaal ambtenaar.

3) **Samenwerken is mensenwerk:** vertrouwen en elkaar iets gunnen staan centraal. Cruciaal hiervoor zijn persoonlijke banden op bestuurlijk èn ambtelijk niveau.

4) **Rotterdam en Den Haag** hebben als gemeenten met de grootste economische centra hierin een speciale verantwoordelijkheid. Daar mogen zij op worden aangesproken.

Structuur in regionaal economisch beleid

In het zuidelijk deel van de Randstad werken meerdere organisaties op regionaal niveau aan de versterking van de economie. Met de oprichting van de Metropoolregio Rotterdam Den Haag en de vaststelling van deze agenda wordt een stap gezet naar één ongedeelde agenda voor economische ontwikkeling van de regio, waarin ieders rol duidelijk is bepaald. De MRDH is hét regionale samenwerkingsverband van gemeenten en daarmee bepalend voor de lokale inbreng in het regionale economische beleid. De MRDH legt verbinding met de Leidse en Dordtse regio om ook hier tot opschaling te komen, ondermeer op het gebied van duurzame energie-infrastructuur en kruisbestuiving tussen economische sectoren. De provincie zet haar bevoegdheden en kennis in ten gunste van dit regionale economische beleid en zorgt voor bovenregionale afstemming. De Economische Programmaraad Zuidvleugel (EPZ) is de triple helix organisatie van de regio en verbindt op strategisch niveau bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid. InnovationQuarter (IQ) is de organisatie die een belangrijk deel van de taken uit de economische agenda in de dagelijkse praktijk ten uitvoer brengt. Deze organisaties gezamenlijk bouwen mede op basis van de economische agenda MRDH één gezamenlijke economische visie en uitvoeringsstructuur voor de hele regio, die ondermeer als toetsingskader voor inzet van Europese middelen zal worden gehanteerd.

Aansluiting op andere agenda's

De ambitie van de Metropoolregio Rotterdam Den Haag sluit aan op grote actuele thema's, zoals die nationaal en internationaal worden geagendeerd in Den Haag, Brussel en bij de Verenigde Naties. De VN werkt succesvol aan de zogeheten Millennium Development Goals, gericht op een gezondere, veiligere en meer welvarende toekomst voor alle wereldbewoners. Duurzaamheid, voedselzekerheid, vrede, recht en veiligheid en het opvangen van de gevolgen van klimaatverandering zijn binnen deze doelstellingen concrete thema's die direct passen op de ambities en potenties van de MRDH.

De economische agenda van de EU staat in het teken van de globaal verschuivende economische machtsverhoudingen, onderstreept het belang van innovatie voor behoud van welvaart en werkgelegenheid in dit deel van de wereld en onderkent het belang van stedelijke regio's hierin. Ook tegengaan van en aanpassen aan klimaatverandering zijn dominante thema's op de Europese agenda voor regionale ontwikkeling, net als de transitie naar een schonere en duurzamere energiehuishouding, nu en in de toekomst. De samenwerking in de MRDH is hét voorbeeld van hoe stedelijke regio's kunnen functioneren als de motoren van economische groei en noodzakelijke vernieuwing in de Europese Unie, zoals beschreven in het (ontwerp)advies van het Comité van de Regio's aan het Europees Parlement.

De hervormingsagenda van het Rijk is erop gericht Nederland uit de economische crisis te helpen en een solide fundament te leggen voor een toekomst die welvaart en welzijn garandeert. De ontwikkeling van de stedelijke regio's is hierin van vitaal belang: 80 procent van het Bruto Binnenlands Product wordt verdiend in de drie grootstedelijke regio's (Metropoolregio's Amsterdam en Rotterdam Den Haag, Brainport Eindhoven). De strategische economische agenda van de MRDH sluit daarom nauw aan bij het topsectorenbeleid van het Ministerie van EL&I; immers, alle negen topsectoren zijn in de metropoolregio sterk aanwezig. Het Rijk omarmde de door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) bepleite investeringen ter versterking van de kenniseconomie, en ook het in 2013 gesloten Energieakkoord voor duurzame groei biedt ontwikkelingskansen voor de MDRH. Ook de inspanningen die de MRDH wil leveren op gebied van de nieuwe maakindustrie passen naadloos in de ambities die bedrijven, kennisinstellingen en het rijk hebben op het gebied van 'smart industry'.

In een globale context van verschuivende economische machtsverhoudingen is het voor Nederland zaak om concurrentiekracht te behouden. De WRR stelt in haar rapport 'Naar een lerende economie' dat voor Nederland de opgave vooral ligt in het versterken van de randvoorwaarden voor economische ontwikkeling. Nederland moet volgens de WRR de kenniseconomie versterken door te investeren in betere infrastructuur (verkeer en vervoer, kennis, ruimtelijk-fysiek), effectiever opererende instituties en menselijk kapitaal. De samenwerking in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag geeft gehoor aan deze oproep van de WRR. De 24 deelnemende gemeenten bundelen de krachten om effectiever te kunnen investeren in juist die genoemde drie terreinen.

Goed functionerende steden zijn van cruciaal belang om de hierboven genoemde uitdagingen tegemoet te treden. Aansluiting van de strategische agenda's op regionaal, nationaal en Europees niveau is daarom van groot belang. Door de metropoolvorming te ondersteunen, stellen het Rijk en de EU de Metropoolregio Rotterdam Den Haag in staat met kracht bij te dragen aan het uitvoeren van hun agenda's.

NAAR EEN UITVOERINGSAGENDA

De vijf eerder omschreven macro-economische trends bepalen de economische toekomst van de Metropoolregio Rotterdam Den Haag. Per trend is in deze strategische agenda een aantal ambities verwoord waarop de MRDH gaat inzetten. Deze ambities laten zich vertalen in aantal concrete opdrachten voor de gemeenten verenigd in de metropoolorganisatie en zijn in te delen in onderstaande werkvelden waarop de activiteiten van de metropoolregio zijn onderverdeeld. De MRDH-begroting is opgezet langs de indeling van deze werkvelden.

De werkvelden van de MRDH zijn:

1. Bereikbaarheid – de Strategische Bereikbaarheidsagenda van de Vervoerautoriteit Metropoolregio Rotterdam Den Haag ondersteunt de economische ambities in deze agenda.
2. Werklocaties – we zorgen voor een goed functionerende ruimtelijke structuur (detailhandel, kantoren, bedrijventerreinen), waarbij vraag- en aanbod in evenwicht zijn, er ruimte is voor groei van bedrijven, clustervorming wordt ondersteund en ook in kleinere kernen voldoende voorzieningen aanwezig zijn.
3. Energie-infrastructuur – we bouwen aan een metropoolwijd ‘grid’ van duurzame energie-infrastructuur om schaal- en efficiencyvoordelen te benutten en om de ontwikkeling van nieuwe technologieën in de praktijk mogelijk te maken. Zo geven we vorm aan de transitie van economie en energiehuishouding.
4. Branding – we ontwikkelen een eenduidige brandingstrategie voor de hele regio: een gemeenschappelijke vlag waaronder alle al aanwezig merken hun eigen identiteit in gezamenlijkheid kunnen uitdragen, met als doel meer (internationale) bezoekers en (internationale) bedrijven en congressen.
5. Clustervorming – we faciliteren een sterk economisch netwerk tussen bedrijven onderling en met kennisinstellingen binnen de metropoolregio, leidend tot succesvolle cross-overs tussen bedrijven uit verschillende clusters, sectoren en gebieden binnen de metropoolregio. Dit ten behoeve van economische diversificatie en behoud en groei van werkgelegenheid en inkomen op de langere termijn.
6. Financiering – we werken met massa en slagkracht aan investeringsproposities om Nederlandse en buitenlandse financiers – privaat én publiek – te koppelen aan initiatieven in de metropoolregio.
7. Onderwijs en arbeidsmarkt – samen met onderwijsinstellingen werken we aan een langjarige strategie met als doelen een flexibel inzetbare, goed opgeleide beroepsbevolking met kennis en vaardigheden die voldoende aansluiten op de vraag uit de regionale clusters, en een arbeidsmarkt die zodanig functioneert dat er voldoende mobiliteit van werknemers is tussen bedrijven en sectoren.
8. Nieuwe economische dragers landelijk gebied – door verdergaande samenwerking en specialisatie realiseren we een hoogwaardiger voorzieningenaanbod in onze regio. Toerisme en recreatie worden naast de agrarische sector een nieuwe economische drager voor het landelijk gebied.
9. Gebieden – we maken innovatie, kruisbestuiving, ontmoeting en aantrekkelijk wonen ruimtelijk mogelijk. Dit vraagt om investeringen in interactiemilieus en binnenstedelijke gebiedsontwikkeling.

Als bijlage is een concept Werkprogramma Agenda Economisch Vestigingsklimaat opgenomen. Dit programma geeft een eerste inzicht in de aard van de concrete activiteiten die de gemeenten in MRDH verband zullen oppakken om de ambities uit de Agenda EV te verwezenlijken. Dit document zal in de aankomende periode nader uitgewerkt worden, met een focus op koppeling van inzet van fte's en financiële middelen aan concrete activiteiten, in samenhang en samenspraak met de inzet van de MRDH op het terrein van Verkeer & Vervoer.

BIJLAGE: LIJST VAN BRONNEN

- *Bevolkingsprognose 2011-2060, Centraal Bureau voor de Statistiek*
- *Stad en Land, H. de Groot, C. Teulings, G. Marlet en W. Vermeulen, CPB 2010*
- *Triumph of the City: How Urban Spaces Make Us Human, E.L. Glaeser, London, Macmillan, 2011*
- *The Metropolitan Revolution, B. Katz, J. Bradley, Brookings Institution Press, Washington, 2013*
- *Megacity Nederland: betekenis en perspectieven van het grootstedelijke netwerk voor welvaart en concurrentiekracht, P. Tordoir, Amsterdam, 2013*
- *Trends in de regionale economie, input voor de VNG-commissie Stedelijk Perspectief, Planbureau voor de Leefomgeving, maart 2014*
- *Adaptieve agenda Zuidelijke Randstad 2040, opgesteld door het Rijk en de Zuidvleugelpartners, 2013*
- *De overheid in de Metropoolregio Rotterdam-Den Haag; agglomeratie, innovatie en kapitaal, W.J. Manshanden, TNO Delft i.o.v. MRDH, 2014*
- *De Metropolitaanse Halter; prioriteiten in ruimtelijke ontwikkeling en verknoping van de metropoolregio Rotterdam-Den Haag, P. Tordoir i.o.v. MRDH, 2014*
- *Is de Metropoolregio Rotterdam-Den Haag klaar voor de groene race? O. Raspe en M. van den Berge, Planbureau voor de Leefomgeving i.o.v. MRDH, 2014*
- *Van agglomeratiekracht naar netwerkkracht: borrowed size in de Metropoolregio, E.J. Meijers, TU Delft, i.o.v. MRDH, 2014*
- *Zuidvleugel, de topregio van Nederland; naar een nieuwe economische agenda Zuidvleugel 2010-2020, Roland Berger Strategy Consultants, 2011*
- *Regions 2020, An Assessment of Future Challenges for EU Regions (EU, 2008)*
- *Bruggen slaan, Regeerakkoord VVD-PvdA, 2012*
- *Horizon 2020, kaderprogramma voor onderzoek en innovatie 2014-2020, EU, 2011*
- *De Top 20 van Europese grootstedelijke regio's 1995-2011; Randstad Holland in internationaal perspectief, TNO 2012*
- *Kwaliteiten verbinden, contouren van een strategische agenda voor metropoolvorming in de Metropoolregio Rotterdam-Den Haag, MRDH, 2013*
- *Samenhang in de zuidwestelijke delta; naar een veerkrachtige, vitale en veilige delta, Planbureau voor de Leefomgeving, 2013*
- *Het regionale en lokale klimaat voor ruimtelijke investeringen, Amsterdam School of Real Estate, november 2013*
- *Innovatie in Nederland, Van gouden driehoek naar platina vierhoek, Rabobank, februari 2014*
- *My Industry, groeiambities van de Nederlandse maakindustrie, ING, 2014*
- *Toekomst van de maakindustrie, Knowledge Based Capital! A. Muizer, Panteia, i.k.v. onderzoeksprogramma MKB en Ondernemerschap, 2013*
- *Rotterdamse clusteraanpak, (2014)*
- *Vermeend, Willem. De wereld van 3D-printen. Dutch Media Uitgevers, 2013*

WERK IN UITVOERING

Bijlage: Contouren Werkprogramma 2015

Agenda Economisch Vestigingsklimaat

Metropoolregio Rotterdam Den Haag

Juni 2014

INHOUD

INLEIDING 3

WERKLOCATIES 5

ENERGIE-INFRASTRUCTUUR 6

BRANDING 7

CLUSTERVORMING 8

FINANCIERING 10

ONDERWIJS EN ARBEIDSMARKT 11

NIEUWE ECONOMISCHE DRAGERS VOOR HET LANDELIJK GEBIED 12

GEBIEDEN 13

INLEIDING

De vijf eerder omschreven macro-economische trends bepalen de economische toekomst van de Metropoolregio Rotterdam Den Haag. Per trend is in deze strategische agenda een aantal ambities verwoord waarop de MRDH gaat inzetten. Deze ambities laten zich vertalen in aantal concrete opdrachten voor de gemeenten verenigd in de metropoolorganisatie en zijn in te delen in onderstaande werkvelden waarop de activiteiten van de metropoolregio zijn onderverdeeld. De MRDH-begroting wordt opgezet langs de indeling van deze werkvelden. Op basis van deze werkvelden en de hierbij benoemde acties worden de jaarplannen voor de MRDH opgesteld.

Uit de Agenda Economisch Vestigingsklimaat vloeien acties voort op acht velden. Daarnaast is ook de inzet op het gebied van bereikbaarheid cruciaal, deze inzet is in nader detail beschreven in de Strategische Bereikbaarheidsagenda. In het werkprogramma voor de Agenda Economisch Vestigingsklimaat wordt waar relevant verwezen naar de bereikbaarheidsagenda.

Vervolg: Uitwerking Werkprogramma

De contouren van het Werkprogramma zijn in de afgelopen periode in nauwe samenspraak met de deelnemende gemeenten bestuurlijk en ambtelijk bepaald. De aankomende periode wordt het werkprogramma in nauwe samenwerking met de deelnemende gemeenten concreet uitgewerkt. In deze uitwerking worden inzet van mensen en middelen vanuit de MRDH-organisatie gekoppeld aan de inzet vanuit de deelnemende gemeenten.

Uitgangspunt van de uitwerking is directe betrokkenheid van de deelnemende gemeenten, om te verzekeren dat het werkprogramma van de AEV één-op-één aansluit op de verschillende gemeentelijke agenda's. Zo wordt de uitvoeringskracht van de gemeenten en de MRDH-organisatie gebundeld ten behoeve van de doelstellingen van de individuele gemeenten en de gezamenlijke doelstellingen uit de AEV.

Langs de lijnen van de vijf thema's en acht werkvelden wordt de uitwerking en uitvoering van het werkprogramma vorm gegeven. Vanuit de MRDH-organisatie wordt door procesmanagers de uitvoering van acties op de verschillende werkvelden georganiseerd. De inhoudelijke samenhang van de uitvoering wordt bewaakt op het niveau van de thema's. Er wordt een programmaraad geformeerd waarvan de leden elk één thema onder hun verantwoordelijkheid krijgen. Zij bewaken op dit thema voor de integraliteit van de uitvoering door de procesmanagers, en zorgen voor de benodigde ondersteuning van de procesmanagers uit de deelnemende gemeenten.
Per werkveld wordt een uitvoeringsprogramma opgesteld, met daarin concrete acties gerelateerd aan de voor dat werkveld relevante thema's. Elk werkveld wordt voorzien van een eigen begroting en inzet van mensen uit de MRDH-organisatie en de bij dat thema betrokken gemeenten.

De uiteindelijke uitwerking van het werkprogramma krijgt zo de vorm van een matrix.

Thema: **Werkveld:**	‘Metropool-vorming’	‘Kennis-economie’	‘Nieuwe maakindustrie’	‘Ecologisering van de Economie’	‘Stad en omgeving als consumptie-gebied’
Werklocaties	x	x	x	x	x
Energie-infrastructuur	x	x		x	
Branding	x				x
Clustervorming		x	x	x	
Financiering	x	x	x	x	x
Onderwijs/ Arbeidsmarkt		x	x	x	
Economie lan-delijk gebied	x			x	x
Gebieden	x	x	x		

In de komende periode bespreekt de kwartiermaker economie de Agenda Economisch Vestigingsklimaat en de uitwerking van het Werkprogramma bilateraal met de wethouders Economie in de MRDH. In deze gesprekken wordt bezien op welke vlakken de concrete aansluiting zit tussen de (nieuwe) gemeentelijke agenda’s en het Werkprogramma. Vervolgens wordt in een aantal ambtelijke werkgroepen per werkveld een concrete uitwerking gemaakt, inclusief inzet van mensen en middelen.

WERKLOCATIES

Wat is er aan de hand?
Elke economische activiteit heeft ruimte nodig – de kledingzaak in het winkelcentrum, het hoogwaardige industriële productiecentrum in de haven, de nieuw werkende overheidsconsultant in het flexverzamelkantoor. Werklocaties vormen dan ook de basis van de economie in de metropoolregio. Bedrijven moeten zich hier kunnen vestigen, groeien en bloeien. Daarbij geldt: het juiste bedrijf op de juiste plek. Dit betekent dat er slim ruimte gereserveerd moet worden voor economische activiteiten en dat het bestaande areaal aan werklocaties verstandig moet worden beheerd.

Wat is onze ambitie?
Een gezonde detailhandels-, bedrijventerreinen- en kantorenmarkt, die alle segmenten bedient en waarbij vraag en aanbod op de lange termijn in evenwicht zijn.

- Een detailhandelstructuur met krachtige binnensteden en voldoende basisvoorzieningen in kleinere kernen, met voldoende flexibiliteit om in te spelen op veranderingen in consumentengedrag en ruimte te bieden aan vernieuwende winkelconcepten.
- Een goed functionerende bedrijventerreinen- en kantorenstructuur, die de gewenste ontwikkeling van de belangrijke clusters in de MRDH mogelijk maakt. Hierbij geldt: het juiste bedrijf op de juiste plek als randvoorwaarde voor concurrentiekracht.
- Vestigingsmilieus die kruisbestuiving en kennisontwikkeling faciliteren. Denk hierbij aan campusontwikkeling, ruimte bieden aan start en doorgroei van nieuwe bedrijvigheid in incubators, scienceparks en open innovatiecentra.
- Aanpassen van regelgeving, om nieuwe, kleinschalige en flexibeler manieren van productie en verkoop (bijvoorbeeld 3D-printing, internetverkoop) mogelijk te maken, ook buiten traditionele bedrijfslocaties.

Wat gaan we daarvoor doen?
- Regionale visievorming op ruimtelijk-economische ontwikkeling, inclusief visie op werklocaties voor clustervorming en crossovers.
- Gezamenlijke programmering van bedrijventerreinen, kantoren en detailhandel, met waar nodig aandacht voor herprogrammering, herstructurering en herbestemming van bestaande locaties.
- Monitoring van ontwikkeling werklocaties.
- Afstemming programmering werklocaties met buurregio's.
- Vertegenwoordiging van de MRDH-gemeenten naar Provincie Zuid-Holland rond de afstemming van regionale plannen op het provinciaal instrumentarium (REO-functie).
- Afstemming bereikbaarheid werklocaties met Vervoersautoriteit.
- Kennisdeling met en ondersteuning van gemeenten en regionale economische netwerken. Inrichten van een goed functionerende regionale overlegstructuur, die zowel geografisch als thematisch logisch ingedeeld is.

Welke partners zijn betrokken?
- MRDH-gemeenten
- Provincie Zuid-Holland
- InnovationQuarter, West-Holland Foreign Investment Agency, Rotterdam Partners, Havenbedrijf Rotterdam, Businesspark Haaglanden

Welke middelen zetten we in 2015 in?
- € 150.000,-

ENERGIE-INFRASTRUCTUUR

Wat is er aan de hand?
Metropoolvorming vraagt om verdere versterking en verknoping van de verschillende fysieke netwerken in de regio (het ruimtelijke "grid" van de metropoolregio). In deze economische agenda gaat het met name om de infrastructuur voor duurzame energie. Versterking van deze netwerken biedt kansen voor het creëren van massa en schaalvoordelen bij het duurzaam opwekken en distribueren van energie, hergebruik van 'afval' als grondstof voor nieuwe productie en de opslag van CO_2. Door metropoolbrede warmte- en CO_2-netten kunnen geothermie en restwarmte uit de haven bijvoorbeeld worden ingezet voor stadverwarming, kan afgevangen CO_2 worden gebruikt als grondstof in de kassen, en kunnen de greenports hun potentie als energieleverancier waar maken. Het op metropoolschaal versterken van het grid voor duurzame energievoorziening en hergebruik schept mogelijkheden voor grootschalige proeftuinen voor innovaties (zie economische vernieuwing) en biedt door deze opschaling meer kansen voor sluitende private en publiek-private business cases.

Wat is onze ambitie?
Verdere verknoping van de duurzame energie-infrastructuur in de metropoolregio om zo schaal- en efficiencyvoordelen te benutten en om de ontwikkeling van nieuwe technologieën in de praktijk mogelijk te maken.

Wat gaan we daarvoor doen?
Binnen het metropoolgebied lopen verschillende lokale initiatieven op het gebied van warmtedistributie, o.a. gebruik van restwarmte van elektriciteitscentrales, geothermie en de warmte van afvalverbrandingsinstallaties, en andere nieuwe ontwikkelingen zoals het gebruik van biomassa, windmolens, warmtepompen en zonnecollectoren. In metropoolverband brengen we partijen bij elkaar die baat hebben bij opschalen en verknopen van bestaande initiatieven en werken we aan concrete business cases. De overheid kan hier partijen bijeenbrengen, of optreden als *launching customer*.

- In de regio zijn er twee initiatieven op het gebied van CO_2 opslag: ROAD (Rotterdam Opslag en Afvang Demonstratieproject) en GHP (Green Hydrogen Project). Daarnaast wordt op verschillende plaatsen in de regio CO_2 gebruikt in de tuinbouw, bijvoorbeeld door OCAP. We werken aan ontwikkeling en verbinding van de netwerken voor het transporteren en afvoeren van CO_2, zodat de levering zekerder wordt en meer bedrijven worden aangesloten.
- Afstemmen van de ontwikkeling van verschillende onderdelen van het grid (verkeer- en vervoer, ICT, duurzame energie-infrastructuur) volgens het smart city concept.
- Opschalen van lokale initiatieven op het gebied van hergebruik van afval als grondstof op metropoolschaal
- We dragen bij aan de realisatie van proeftuinen voor vernieuwende projecten op het gebied van duurzame energie-infrastructuur.

Welke partners zijn betrokken?
- MRDH-gemeenten
- Energiebedrijven
- OCAP
- Tuinbouwsector en industriële sector
- Havenbedrijf Rotterdam
- Provincie Zuid-Holland
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu en het ministerie van Economische Zaken

Welke middelen zetten we in 2015 in?
€ 650.000,-

BRANDING

Wat is er aan de hand?
De Metropoolregio is een gebied met veel sterke merken: van Greenports tot International City of Peace and Justice tot World Port, World City. Zoveel steden, zoveel merken. Waar dit aan de ene kant de rijkheid en diversiteit van de regio illustreert, geeft het tegelijkertijd het beeld van een versnipperde en weinig samenhangende metropool. Terwijl in de praktijk veel activiteiten linksom of rechtsom met elkaar verbonden zijn.

Wat is onze ambitie?
De MRDH wil een eenduidige brandingstrategie voor de hele regio: een gezamenlijke vlag waaronder alle al aanwezig merken hun eigen identiteit kunnen blijven uitdragen. Dit doet recht aan de diversiteit van de regio, terwijl tegelijkertijd de gezamenlijke kracht wordt gecommuniceerd. Het shop-in-shop principe – naar analogie van Tommy Hilfiger @ Bijenkorf – is hierin leidend. De brandingambitie richt zich op bedrijven die zich in de regio willen vestigen, en op gezamenlijke productontwikkeling voor bezoekers en internationale congressen. Omdat dit drie heel verschillende markten zijn, met verschillende betrokken organisaties is op elk van de drie maatwerk noodzakelijk.
Wat gaan we daarvoor doen?

- Ontwikkeling van een breed gedragen brand en brand-strategie, aan de hand van het shop-in-shop-principe, met bestuurlijk commitment.
- Organiseren van netwerk van marketing- en acquisitieorganisaties.
- Heldere taakverdeling en goede afstemming tussen verschillende acquisitieorganisaties, neergelegd in een acquisitieconvenant, een gedeeld kader voor proposities naar nieuwe bedrijven en transparantie in proposities naar herlocerende bedrijven.
- Metropoolbrede productontwikkeling voor de bezoekersmarkt, waaronder een gezamenlijke visitor's card voor (inter)nationale bezoekers.
- Vormen en benutten van netwerk van bedrijven in de metropoolregio als ambassadeurs in het gebied bij internationale bezoeken/geïnteresseerde leads e.d.
- Vergroten van de (inter-)nationale bekendheid van de MRDH als mondiale show case voor oplossingen op het gebied van duurzaam leven in een sterk verstedelijkte deltaregio
- Gezamenlijke vermarkting van de Metropoolregio als internationale toeristische bestemming
- Verder uitbouwen van de positie van de regio als internationale congresbestemming voor vraagstukken op het gebied van vrede, veiligheid, voedsel en duurzaamheid
- Mede-opdrachtgeverschap in metropoolverband aan bestaande marketing- en acquisitieorganisaties in de regio.

Welke partners zijn betrokken?
- MRDH-gemeenten
- InnovationQuarter
- WFIA
- Den Haag Marketing
- Rotterdam Partners
- Lokale marketingorganisaties

Welke middelen zetten we in 2015 in?
- € 400.000,-

CLUSTERVORMING

Wat is er aan de hand?
Economische vernieuwing vindt plaats door diversificatie van en kruisbestuiving tussen economische sectoren resulterend in de ontwikkeling van nieuwe marktniches. Om dit proces van vernieuwing in een hogere versnelling te brengen, is economische netwerkvorming in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag cruciaal. Daarbij is van belang dat relatief nieuwe economische clusters als cleantech, medtech, food en security succesvolle kruisverbanden aangaan met meer traditioneel in de regio gewortelde sectoren als ICT, petrochemie, logistiek en tuinbouw. Van deze laatste sectoren zijn voor met name de petrochemie en de tuinbouw economische vernieuwing cruciaal; ze zijn hoogst productief, maar bieden tegelijkertijd steeds minder werkgelegenheid en ruimte voor vernieuwing. Er zijn in deze clusters volop kansen voor transitie en nieuwe ontwikkeling. Die kansen liggen vooral in slimme cross-overs met verwante sectoren.
Het tweedelijns MKB is vaak nog te beperkt betrokken bij het lokale, regionale en nationale innovatiebeleid, terwijl juist ook die bedrijven een belangrijke meerwaarde hebben in het realiseren van economische vernieuwing, onder meer via hun toeleverings- en dienstverleningsrelaties met de bedrijven in de kansrijke sectoren. Bovendien draagt juist dit deel van het MKB bij aan groei van werkgelegenheid in het middensegment en aan de onderkant van de arbeidsmarkt.

Wat is onze ambitie?
De MRDH wil een sterk economisch netwerk tussen bedrijven onderling en met kennisinstellingen binnen de metropoolregio. Dat leidt tot succesvolle cross-overs tussen bedrijven uit verschillende clusters, sectoren en gebieden binnen de metropoolregio, ten behoeve van economische diversificatie en behoud en groei van werkgelegenheid en inkomen op de langere termijn.

Wat gaan we daar voor doen?
- Relevante bedrijvennetwerken van metropoolgemeenten in verbinding brengen met elkaar en uitvoeringsorganisaties als InnovationQuarter.
- Fysieke en ruimtelijke randvoorwaarden voor verbinding tussen en groei van innovatieve bedrijven in de regio, onder meer door verzekerd aanbod van locaties in alle marktsegmenten en op alle kwaliteitsniveaus, en door inrichting van nieuwe en versterking van bestaande interactie-, kennis-, campus- en overige werkmilieus binnen de metropoolregio.
- Faciliteren van kansrijke cross-overs door het instellen van regelluwe zones, proeftuinen en living labs.
- Vormen van allianties tussen de Kamer van Koophandel, InnovationQuarter, het lokale MKB en het grootbedrijf uit de topsectoren. Dit doen we onder meer door het verknopen van lokale ondernemersnetwerken met regionale (top-)sector- en clusterorganisaties.
- Ondersteunen van de samenwerking tussen de universiteiten van Leiden, Delft en Erasmus Universiteit (LDE) en met Wageningen Universiteit.
- Versterken van de financierings-infrastructuur t.b.v. nieuwe innovatieve en snel groeiende bedrijven, in nauwe samenwerking met InnovationQuarter.
- Meer consistentie in het regionaal-economische beleid door het afstemmen van regionale economische doelstellingen met de economische programma's van de deelnemende gemeenten.
- Jaarlijks bepalen de deelnemende gemeenten met elkaar de inhoudelijke focus van de netwerken en sectoren/allianties waarop de gebundelde gemeentelijke capaciteit dat jaar wordt ingezet.

Welke partners zijn betrokken?
- MRDH-gemeenten
- InnovationQuarter
- Universiteiten (LDE en Wageningen University)
- Clusterorganisaties

- Kamer van Koophandel
- Lokale ondernemersnetwerken

Welke middelen zetten we in 2015 in?

- € 750.000,-

FINANCIERING

Wat is er aan de hand?
De verdere integratie van de stedelijke gebieden in de MRDH vraagt om grootschalige investeringen in het 'grid' van de metropoolregio: de infrastructuur op het gebied van verkeer en vervoer, ICT, gebouwde omgeving en (duurzame) energie. In het huidige financiële klimaat van teruglopende overheidsinvesteringen (Rijk, gemeenten) en het toenemend belang van private partijen voor ontwikkeling van publieke infrastructuur vraagt dit om een slimme en vernieuwende financieringsstrategie, waarbij nadrukkelijk wordt gekeken naar partnerschappen met private partijen en (internationale) institutionele beleggers. Samenwerking op de schaal van de metropoolregio biedt extra kansen om gezamenlijk tot interessante proposities te komen door bundeling van investeringsprojecten op basis van bijvoorbeeld thematische, of geografische criteria. Ook op het gebied van innovatie wordt de rol van financierende partijen steeds belangrijker: niet langer spreken we over de gouden driehoek van ondernemers, kennisinstellingen en overheid, maar van een 'platina vierkant' waarbij de financiers de vierde hoek zijn.

Wat is onze ambitie?
De ruimtelijke opschaling van het gebied biedt alle ruimte voor interessante businesscases voor zowel publieke als private investeerders. Daarnaast vraagt de economische transitie die in onze clusters plaatsvindt om voldoende kapitaal. Om deze reden willen we met massa en slagkracht werken aan investeringsproposities om op die manier Nederlandse en buitenlandse financiers – privaat én publiek – te koppelen aan initiatieven in de metropoolregio.

Wat gaan we daarvoor doen?
- De MRDH wil komen tot een langjarige regionale investeringsstrategie met breed bestuurlijk commitment.
- Onderdeel van deze strategie is een dynamische lijst van kansrijke potentiële investeringsprojecten en fondsen. Met deze lijst wordt actief gezocht naar potentiële publieke en private investeerders. Op deze wijze moeten de investeringen in onze regio exponentieel toenemen.
- Koppeling van publieke middelen aan private middelen – onder andere van institutionele beleggers – door het gezamenlijk ontwikkelen van businesscases binnen de langjarige regionale ontwikkelingsstrategie.
- Ondersteunen van ontwikkeling van specifieke businesscases, bijvoorbeeld op het gebied van het koppelen van bestaande of aanleggen van nieuwe energie-infrastructuur.
- Inzet op bundeling van publieke investeringsmiddelen (lokaal, provinciaal, nationaal, Europees), onder andere in revolverende ontwikkelingsfondsen.
- Jaarlijks bepalen de deelnemende gemeenten met elkaar de inhoudelijke focus van de financieringsvraagstukken en concrete business cases waarop dat jaar wordt ingezet.

Welke partners zijn betrokken?
- MRDH-gemeenten
- Regionale tripartiete netwerken als Clean Tech Delta, Medical Delta, Greenports, etc.
- Provincie Zuid-Holland
- Ministerie van Economische Zaken, Ministerie van Infrastructuur en Milieu
- Financiële instellingen

Welke middelen zetten we in 2015 in?
- € 300.000,-

ONDERWIJS EN ARBEIDSMARKT

Wat is er aan de hand?
Een goed functionerende arbeidsmarkt is cruciaal voor de economische toekomst van de regio. Voor innovatie en kruisbestuiving zijn bewegingen op de arbeidsmarkt van groot belang: kennis zit in mensen, mensen die van baan veranderen nemen deze kennis mee naar nieuwe bedrijven en sectoren. Dynamiek op de arbeidsmarkt - zowel tussen bedrijven als tussen sectoren – is de motor achter kennisuitwisseling, nieuwe ideeën en ongedachte toepassingen van bestaande technieken.

Ook is de voldoende aanwezigheid van goed gekwalificeerd personeel een steeds belangrijker factor voor bedrijven bij het kiezen voor een vestigingsplaats. In verschillende sectoren in de regio worden de economische kansen belemmerd door onvoldoende aanbod van geschikt personeel op de lokale en regionale arbeidsmarkt, op alle opleidingsniveaus. Dit geldt voor specifieke kennisrichtingen en zowel op de korte als de lange termijn. Tegelijkertijd heeft de metropoolregio een hoog aantal werkzoekenden en een relatief lage participatiegraad. Het arbeidsmarktbeleid in de regio is onder meer gericht op participatie van werkzoekenden, op verhoging van het opleidingsniveau van werkenden en scholieren en op een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

De regio kent een groot aantal regionale opleidingscentra, hogescholen en universiteiten en andere opleidingsinstituten. Het aanbod van opleidingen is breed en in veel gevallen overlappend. Onderwijsmiddelen worden hierdoor niet altijd efficiënt besteed. Meer regionale specialisatie kan leiden tot een hoogwaardiger onderwijsinfrastructuur.

Wat is onze ambitie?
Het doel is een flexibel inzetbare, goed opgeleide beroepsbevolking met kennis en vaardigheden die voldoende aansluiten op de vraag uit de regionale clusters. De arbeidsmarkt moet zodanig functioneren dat er voldoende mobiliteit van werknemers is tussen bedrijven en sectoren.

Wat gaan we daar voor doen?
- Opstellen van een langjarige onderwijsstrategie, samen met onderwijsinstellingen en bedrijfsleven, gericht op een betere match tussen onderwijsaanbod en huidige en toekomstige personeelsvraag.
- Deze strategie vormt input voor een goed functionerende onderwijsinfrastructuur, georganiseerd in samenwerking met en in de nabijheid van bedrijven uit de specifieke clusters. Dit betekent een goede regiobrede basis van onderwijsvoorzieningen, en een regionale verdeling van gespecialiseerde opleidingsinstellingen.
- In kaart brengen van de aanwezige kennis en vaardigheden (skill-audits) binnen de metropoolregio, met een accent op de vanuit economisch perspectief kansrijke segmenten en crossovers tussen clusters op de arbeidsmarkt.
- Gericht inzetten van deze arbeidsmarktinformatie bij het acquireren van nieuwe bedrijvigheid in de metropoolregio.

Welke partners zijn betrokken?
- MRDH-gemeenten
- ROCs, HBOs, universiteiten
- Werkgevers- en clusterorganisaties
- Samenwerkingsverbanden Onderwijs-Bedrijfsleven
- Individuele bedrijven
- Ministerie van OC&W

Welke middelen zetten we in 2015 in?
- € 500.000,-

NIEUWE ECONOMISCHE DRAGERS VOOR HET LANDELIJK GEBIED

Wat is er aan de hand?
Vrijetijdseconomie, toerisme, het toenemende belang dat mensen hechten aan quality of life en groene recreatie: een omgeving als die van de Metropoolregio, met zijn rijke aanbod van natuur en recreatieve voorzieningen in directe nabijheid van de stad, wordt steeds meer een plek waar mensen graag hun vrije tijd doorbrengen én hun geld uitgeven. De Metropoolregio biedt op dit vlak veel: een groen toeristisch recreatief landschap met ondersteunende landbouw, een kilometerslange kustlijn en duingebieden. Deze groene ruimte ligt op een steenworp afstand van historische kernen en twee grote binnensteden met kosmopolitische allure en een rijk cultureel leven. Daarnaast is op verschillende plaatsen een clustering van grootschalige leisure-activiteiten aanwezig.

Al deze voorzieningen hebben een belangrijke waarde voor toerisme en recreatie voor de inwoners van de metropoolregio. Daarnaast is de regio de tweede toeristische bestemming van Nederland, en dus zijn de toeristisch-recreatieve voorzieningen een belangrijke economische factor binnen de metropoolregio. De landbouwsector in de groene gebieden heeft zowel directe economische als cultuurhistorische waarde. En deze voorzieningen dragen bij aan een aantrekkelijk woonmilieu en zijn zo van grote toegevoegde waarde voor het regionale vestigingsklimaat.

Wat is onze ambitie?
Door verdergaande samenwerking en specialisatie realiseren we een hoogwaardiger aanbod van natuur en recreatieve voorzieningen in de omgeving van de stad. Toerisme en recreatie worden naast de agrarische sector een nieuwe economische drager voor het landelijk gebied.

Wat gaan we daar voor doen?
- In het groene gebied vormen we een netwerk tussen ondernemers - vanuit de vrijetijds- en de landbouwsector - en lokale overheden ter versterking van beide sectoren in hun onderlinge samenhang.
- We vergroten de bereikbaarheid en de toegankelijkheid van de verschillende gebieden.
- Door gezamenlijke productontwikkeling en gemeenschappelijke branding en marketing trekken we meer bezoekers.
- We organiseren een platform voor de verschillende gemeenten met vrijetijdseconomie als een belangrijke economische sector, inclusief gebieden met belangrijke landschappelijke waarden.

Welke partners zijn betrokken?
- MRDH-gemeenten
- Provincie Zuid-Holland
- LTO
- Recron
- Lokale en regionale marketingorganisaties

Welke middelen zetten we in 2015 in?
- € 275.000,-

GEBIEDEN

Wat is er aan de hand?
De economie van de Metropoolregio Rotterdam Den Haag rust op drie sterke pijlers: een sterk logistiek en industrieel complex dat zich concentreert in de productie- en logistieke zone, een omvangrijk kennis- en dienstencomplex met concentraties op de kennisas en een consumptiegedreven zone met concentraties op zowel de kennisas als in de landschapsstad met historische kernen en metropolitane landschappen met extensieve recreatie. Met name in de eerste twee pijlers neemt het belang van kennis in het productieproces steeds verder toe. De vrijetijds- en belevingseconomie in de binnensteden draagt bij aan dynamische interactiemilieus en is op die manier verbonden met zakelijke, creatieve en innovatieve dienstverlening. Hoe beter de interactiefunctie in de MRDH, hoe hoger de kwaliteit van voorzieningen en uitwisseling van kennis en ideeën. Onze interactiemilieus zijn onvoldoende verbonden, en hebben mede hierdoor ook onvoldoende massa om echt internationaal concurrerende kwaliteit te bereiken.

Wat is onze ambitie?
Ontwikkeling, versterking en verbinding van de interactiemilieus voor kennisuitwisseling en innovatie in de MRDH.

Wat gaan we daarvoor doen?
- Verbeteren van onderlinge ontsluiting tussen belangrijkste metropolitane interactiemilieus, met name te vinden op de kennisas.
- Versterken van programma en kwaliteit stedelijke ontmoetingsplekken.
- Ontwikkeling van specifieke locaties t.b.v kleinschalige innovatie maakindustrie (tech shops, broedplaatsen).
- Koppeling met de doelen uit de strategische bereikbaarheidsagenda (vergroten van bereikbaarheid kernen, beter benutten bestaande infrastructuur, versterken kwaliteit vervoersknooppunten).

Welke partners zijn betrokken?
- Provincie Zuid-Holland
- Projectontwikkelaars
- Publieke en private financiers

Welke middelen zetten we in 2015 in?
- € 150.000,-